

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd a starých jazyků

Pavel Rychetský

**Osoba Beránka v Knize Zjevení
a její starozákonní předobrazy**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mireia Ryšková, Dr. Theol.

Praha 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29. června 2023

Pavel Rychetský

Bibliografická citace

RYCHETSKÝ, Pavel. *Osoba Beránka v Knize Zjevení a její starozákonní předobrazy*. Bakalářská práce. Vedoucí práce: Mireia RYŠKOVÁ. Praha, 2023 [vii + 52 s.]

Anotace

Práce se zabývá zobrazením Krista jako Beránka v Knize Zjevení. První kapitola stručně uvádí do žánru knihy a představuje jejího autora, dobu a místo vzniku. Druhá kapitola obdobně stručně shrnuje hlavní starozákonní zdroje, navázání Jana na prorockou tradici a v samostatné části se věnuje christologickým titulům, které mají svůj předobraz ve Starém zákoně a mezi nimiž má své výrazné místo Kristus představený jako Beránek. Jádrem práce jsou pak následující dvě kapitoly. Nejprve se jedná o exegezi pasáží, ve kterých vystupuje osoba Beránka; podle potřeby jsou do výkladu začleněny i související verše. Následující kapitola se zabývá jednotlivými tituly a přirovnáními, které jsou v Knize Zjevení vypovídány o Kristu Beránkovi, jejich starozákonními předobrazy a interpretací těchto obrazů autorem Knihy Zjevení.

Klíčová slova

Knihy Zjevení, Beránek, christologické tituly, starozákonní předobrazy, prorocká tradice

Abstract

The thesis focuses on the representation of Christ as a Lamb in the Book of Revelation. The first chapter briefly states into the genre of the book and introduces its author, time and place of creation. The second chapter similarly briefly summarizes the main Old Testament sources, describes how John follows prophet tradition and, in a separate section, deals with Christological titles that have their foreshadow in the Old Testament and among which Christ presented as the Lamb has a prominent place. The following two chapters are the core of the thesis. First, it is an exegesis of the passages in which the Lamb person appears; related verses are also incorporated into the interpretation as needed. The following chapter deals with the individual titles and images that are told about Christ the Lamb in the Book of Revelation, their Old Testament prefigures and the interpretation of these images by the author of the Book of Revelation.

Keywords

Book of Revelation, Lamb, christological titles, Old Testament allusions, prophet tradition

Počet znaků (včetně mezer): 94 622

Poděkování

Děkuji paní docentce Mireji Ryškové, vedoucí této práce, za inspiraci k tématu, povzbuzení, cenné rady a pečlivé korektury.

Děkuji své manželce Jaroslavě za trpělivost a podporu, které mně poskytovala během celého studia.

Obsah

Anotace	iii
Abstract	iii
Úvod	1
1 Kniha Zjevení	3
1.1 Žánr a forma	3
1.2 Autor a okolnosti vzniku	4
1.2.1 Autor	4
1.2.2 Doba vzniku	5
1.2.3 Místo vzniku	6
2 Starozákonní odkazy, témata a symboly	8
2.1 Starozákonní odkazy	8
2.2 Prorocká zkušenost	9
2.3 Christologické tituly a atributy	9
3 Osoba Beránka v Knize Zjevení	12
3.1 Trůnní sál	12
3.2 Zlomení pečeti	16
3.3 Klanění před Beránkem	18
3.4 Beránkovo vítězství	22
3.5 Beránkova svatba a závěr knihy Zjevení	30
4 Starozákonní předobrazy Beránka a jejich interpretace v Knize Zjevení	37
4.1 Lev z kmene Judova	37
4.2 Kořen Davidův	38
4.3 Beránek	39
4.3.1 Trpící služebník	40
4.3.2 Velikonoční Beránek	41
4.3.3 Smírná oběť	41
4.4 Syn člověka	42
4.5 Pastýř	42
4.6 Pán pánů a Král králů	43
4.7 Ženich	44
4.8 Svatyně	44

4.9 Lampa	45
Závěr	46
Literatura	48
Edice biblického textu a biblické překlady	48
Komentáře a monografie	48
Sekundární literatura	49

Úvod

Při hledání tématu bakalářské práce jsem se snažil najít téma z oboru biblistiky, které souvisí se Starým zákonem a ideálně takové, které se bude zybývat interpretací Starého zákona v novozákonní zvěsti. Kniha Zjevení je z tohoto pohledu ideální pro velký počet starozákonních citací, odkazů a narážek.

Prvotním záměrem bylo zmapovat starozákonní odkazy, zdroje a inspirace v celé Knize Zjevení, ale to by vedlo k rozsahu neslučitelnému s požadavky na bakalářskou práci nebo k rezignaci na komplexitu, případně k čistě rešeršnímu přístupu, který by navíc jen syntetizoval informace z různých přehledů, který je v online světě dostupné značné množství. Zúžení tématu jsem promýšlel buď v podobě omezení na zdroj (nabízí se například témata jako inspirace Knihy Zjevení u Izajáše, Ezechiela či Daniela) nebo tematicky. Zvolil jsem druhý přístup a poté, co mně na mysli vytanula osoba Beránka, jsem už neviděl jinou srovnatelnou variantu.

První kapitola podává stručné uvedení do kontextu vzniku Knihy Zjevení z hlediska žánru a představení autora, doby a místa vzniku.

Ve druhé kapitole přecházím k vlastnímu tématu práce, kdy nejprve poskytuji přehled starozákonních knih, které s větší či menší mírou jistoty lze identifikovat jako zdroje, ze kterých Jan čerpá a na které odkazuje. Poté uvádím příklady, jak Janova výpověď navazuje na starozákonní prorockou tradici z hlediska výpovědi o osobní zkušenosti při přijímání prorockého poslání. Samostatnou podkapitolu věnuji christologickým titulům a charakteristikám, které jsou v Knize Zjevení použity, a snažím se ověřit předpoklad, že osoba Beránka je jedním z titulů, které jsou pro knihu charakteristické a má smysl se jí zabývat jako samostatným tématem.

Třetí kapitola, která je nejrozsáhlejší, je věnována exegezi pasáží, ve kterých osoba Beránka vystupuje. Neomezují se přitom jen na jedinou větu nebo verš, ale v úvodu každé části cituji případně i verše předcházející nebo následující, aby citovaný text představoval smysluplný celek. Současně výklad neomezují striktně jen na osobu Beránka, ale i další části textu, které jsou potřebné pro ucelenost výkladu nebo mají zajímavé starozákonní předobrazy. Pokud to považuji za přínosné, nelpím na odkazování jen Starého zákona, ale uvádím i související novozákonní texty — formou explicitního odkazu nebo odkázáním na paralelní pasáž či pasáže.

Jako prvotní zdroj využívám monografie a komentáře uvedené v přehledu literatury a odkazované v textu. Pro parciální témata, čerpání ze starověkých autorů a komentáře ke starozákonním knihám používám zdroje uvedné jako sekundární literatura. Všechny odkazy kontroluji proti překladům Písma, abych dokázal konzistentně citovat a sou-

časně abych ověřil formální správnost odkazu a zhodnotil, jestli v komentáři uváděný odkaz je relevantní k tématu práce.

Na základě poznámkového aparátu použitých překladů a komentářů k odkazovaným pasážím se pak snažím dohledávat další možné související texty. Rozsah zdrojů postupně narůstal, protože pokud komentář odkazuje na jiného autora, snažím se využít i tento pramen, pokud je dostupný. V případě, že některé pasáže mají v komentářích alternativní nebo protichůdný výklad, snažím se na dané varianty upozornit.

Předobrazy Beránka identifikované ve třetí kapitola poté podrobně rozvádím v kapitole následující se snahou, aby se obě části vhodně doplňovaly.

1 Kniha Zjevení

1.1 Žánr a forma

Kniha Zjevení v sobě spojuje tři žánry — epištolu, apokalypsu a proroctví. Zarámování knihy jako dopisu, psaného sedmi obcím, znamená, že pisatel měl na mysli konkrétní adresáty na konkrétních místech ve své době. Formálně kniha splňuje charakteristiky starověkého dopisu, když ve slovech „Jan sedmi sborům v Asii: Milost vám a pokoj“ (Zj 1,4) nejprve identifikuje sám sebe, poté příjemce dopisu, které jmenovitě uvádí ve verši Zj 1,11, a jim dává své pozdravení. Epištolní charakter má i úplný závěr „Milost Pána Ježíše Krista se všemi svatými. Amen.“ (Zj 22,21)¹.

Označení *apokalypsa* pochází z prvního slova v řeckém textu Knihy Zjevení, *apokalypsis*. Slovo znamená *zjevení* nebo *odhalení* a obvykle odkazuje na konkrétní styl psaní, který vzkvétal několik staletí před a až do doby vzniku Knihy Zjevení. Hlavním poselstvím apokalypsu je to, že Bůh má kontrolu nad dějinami, a to je také jeden z klíčových rysů knihy Zjevení. Jan psal, aby povzbudil své čtenáře skutečností, že Ježíš je „Živý“, byl mrtvý a žije na věky věků a že má „klíče smrti i podsvětí“ (Zj 1,18), že Bůh odmění věrné, kteří s ním budou kralovat, a soudí neposlušné (Zj 20,4.12--13)².

Současné profánní užívání pojmu *apokalypsa* a *apokalyptický* již nemá nic společného s původním významem *zjevení*, ani s literárním žánrem charakterizovaným výše. Paradoxem tak je, že běžné užití z Knihy Zjevení vychází, ale bere si z něj pouze vnější popis „apokalyptických“ událostí — přírodních katastrof, válek a společenských otřesů měnících zásadně svět nebo vedoucích k jeho konci —, oproštěný od jakékoliv snahy o pochopení příčin a souvislostí a vyznívajícím zcela opačně než dějinně optimistickým Janův text.

Sám Jan označuje svoje dílo za *proroctví*, když říká „blahoslavený, kdo předčítá, i ti, kdo slyší slova tohoto *proroctví* a zachovávají, co je v něm zapsáno“ (Zj 1,3). Tím současně říká, jak mají být jeho slova chápána. Proroctví není poselství týkající se budoucnosti nebo věštba. Ve Starém zákoně bylo nejčastějším posláním proroků nabádat k dodržování smlouvy s Bohem a přinášet varování, co se stane nebo může stát, pokud lidé tuto smlouvu dodržovat nebudou. Méně časté, ale nikoliv výjimečné je poselství opačné — povzbuzení věrných, aby vytrvali, protože Bůh přinese zaslíbená požehnání a porazí utlačovatele. K základní charakteristice proroctví tak patří fakt, že proroctví se *nemusí naplnit*, pokud jeho příjemce uposlechne varování a změní smýšlení, nebo pokud na-

¹Srov. DALRYMPLE, Rob. *Follow the Lamb: A Guide to Reading, Understanding, and Applying the Book of Revelation*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2018, s. 54.

²Srov. *ibid.*, s. 56–58.

opak nevytrvá³. V tomto smyslu je Kniha Zjevení poslední prorockou knihou celého Písma.

Jan se k prorocké tradici znovu výslovně hlásí v desáté kapitole, kde říká „bude dokonáno tajemství Boží, jak to ohlásil svým otrokům prorokům“ (Zj 10,6) a zejména „musíš znovu přinést proroctví“ (Zj 10,11)⁴.

1.2 Autor a okolnosti vzniku

1.2.1 Autor

Podle staré církevní tradice, která je doložena už u Justina⁵ († kolem r. 165), je autorem Knihy Zjevení apoštol Jan, syn Zebedeův. Opakuje to Ireneus⁶ († kolem r. 200), který na jiném místě uvádí, že apoštol Jan byl i autorem evangelia⁷ a prvního a druhého Janova listu⁸, i další církevní Otcové a stejnou informaci obsahuje Muratoriho kánon⁹.

Někteří moderní komentátoři se přidržují ztotožnění apoštola Jana s autorem knihy Zjevení s odůvodněním, že Justin, který nějakou dobu žil v Efezu, a Ireneus, pocházející ze Smyrny — tedy oba ve spojení s městy, která byla adresáty listů v Knize Zjevení — byli dobře obeznámeni s místní tradicí. Proti tomu však stojí skutečnost, že raně křesťanští autoři měli tendenci spojovat spisy, kterých si vážili, s apoštoly¹⁰.

Ve třetím století nejvážnější námitky proti tomu, že autorem Knihy Zjevení je i autor čtvrtého evangelia a listů, vyslovil Dionýsios Alexandrijský¹¹ († kolem r. 265), jak dokládá Eusebius. Dionýsios argumentuje rozdílným charakterem knih, použitými výrazy a také tím, že evangelista nikde neuvádí své jméno¹², zatímco autor Knihy Zjevení sám

³Srov. DALRYMPLE, Rob. *Follow the Lamb*, s. 55–56.

⁴Srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation: Visionary Antecedents and their Development*. Disertační práce. University of Manchester. 1988, s. 41.

⁵Srov. JUSTIN MARTYR. *Dialogue with Trypho*. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 1, The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus, kap. LXXXI.

⁶Srov. IRENAEUS. *Against Heresies* [Adversus Haereses]. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 1, The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus, V, 34, 2.

⁷Srov. *ibid.*, III, 1, 1; 11, 1.

⁸Srov. *ibid.*, III, 16, 5.8.

⁹Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. (ed.). *Kniha Zjevení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. Sacra Pagina, svazek 5, s. 23 a dále Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation with Introduction and Commentary*. Yale University Press: New Heaven, 2014. The Anchor Yale Bible, Volume 38A, s. 66

¹⁰Srov. *ibid.*, s. 66.

¹¹Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Kniha Zjevení*, s. 23.

¹²Srov. EUSEBIUS PAMPHILIUS. *The Church History*. In SCHAFF, Philip (ed.). *Nicene and Post-Nicene Fathers Series II*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library. Sv. 1, Eusebius Pamphilius: Church History, Life of Constantine, Oration in Praise of Constantine, VII, 25, 8–9.

sebe jmenuje na čtyřech místech (Zj 1,1.4.9; 22,8)¹³. Podle Dionýsa byl autorem Knihy Zjevení někdo jiný, kdo se také jmenoval Jan, a Eusebius ho spojuje s presbyterem Janem, starším církve, kterého zmiňuje Papiáš jako někoho „mimo okruh apoštolů“¹⁴.

Moderní komentáře se přiklánějí k tomu, že autor Knihy Zjevení nebyl totožný ani s apoštolem Janem, ani s Janem presbyterem, ale šlo o křesťanského proroka, působícího v Malé Asii¹⁵, který měl židovské kořeny. Jméno Ἰωάννης je řeckou formou hebrejského Jochanan (יְחִיָּאֵן) a varování v listech do Pergamu a Thyatir před tím, aby „aby smilnili a jedli maso obětované modlám“ (Zj 2,14.20), tj. před účastí na pohanských kultech, svědčí o postoji blízkém křesťanům, kteří pocházeli ze židovského prostředí (srov. Sk 15,20.29; 21,25)¹⁶.

1.2.2 Doba vzniku

Většina komentářů¹⁷ klade vznik Knihy Zjevení do devadesátých let 1. století, pravděpodobně do jejich poloviny, na základě vnějších i vnitřních evidencí.

Hlavní vnější oporou je Ireneovo svědectví, který píše, že Jan měl vidění „téměř v našem století, na konci vlády Domitiana“¹⁸, a ten byl zavražděn v září roku 96. Klement Alexandrijský uvádí, že Jan se „po smrti tyrana ... vrátil do Efesu z ostrova Patmos“¹⁹ a Eusebius tohoto tyrana ztotožňuje s Domitianem²⁰. Obě svědectví jsou však neprůkazná a zpochybnitelná, protože Ireneus zřejmě chybně ztotožňuje pisatele Knihy Zjevení s apoštolem Janem (viz výše) a Klement neuvádí jméno tyrana²¹. Některé komentáře se vyjadřují rezervovaně k tomu, jestli za Domitiana probíhalo v římské říši plošné pronásledování křesťanů²².

¹³Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation with Introduction and Commentary*. New York: Doubleday, 1975. The Anchor Bible, Volume 38, s. 28.

¹⁴Srov. EUSEBIUS PAMPHILIUS. *The Church History*, III, 39, 4–6 a také srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2002. Baker Exegetical Commentary on the New Testament, s. 3

¹⁵Srov. POKORNÝ, Petr – HAECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona: Přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 649 a také srov. MARGUERAT, Daniel (ed.). *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*. Jihlava: Mlýn, 2014, s. 451

¹⁶Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 68.

¹⁷Takto například srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK, 2017. Český ekumenický komentář k Novému zákonu, svazek 21, s. 13–5 nebo POKORNÝ, Petr – HAECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*, s. 649–650 nebo MARGUERAT, Daniel. *Úvod do Nového zákona*, s. 452–453

¹⁸Srov. IRENAEUS. *Against Heresies*, V, 30, 3.

¹⁹Srov. CLEMENT OF ALEXANDRIA. *Who is the Rich Man that shall be saved?* [Quis Dives Salvatur]. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 2, Fathers of the Second Century - Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria, XLII.

²⁰Srov. EUSEBIUS PAMPHILIUS. *The Church History*, III, 20, 11.

²¹Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 74.

²²Srov. POKORNÝ, Petr – HAECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*, s. 650. Pro detailní promyšlení argumentů pro i proti srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 14–15

Vnitřní evidence se opírá o argument, že Babylon ve Zj 16-18 je označení pro Řím stejně jako v 1 Petr 7,13 nebo v židovských pramenech vzniklých po roce 70 po zničení Chrámu²³ — „jednají snad lépe, kdo bydlí v Babylóně, a proto dobyli Sijón?“ (4 Ezd 3,28), „povstane babylónský král, jenž zbožil nyní Sijón“ (2 Bar 67,7)²⁴. Někteří autoři věnují značné úsilí tomu, aby ztotožnili sedm králů ze Zj 9–11 se známými císaři a vytvářejí složité konstrukce, jež neberou do úvahy fakt, že v textu nejsou žádné indicie pro čtenáře, které císaře započítat a které vynechat.

Nejistota vnější i vnitřní evidence pro přesnější dataci vzniku knihy do poloviny 90. let tak vedou některé komentátory k tomu, že Kniha Zjevení vznikla někdy mezi lety 80 a 100 a není dostatek podkladů pro přesnější dataci²⁵.

Méně zastánců má dnes teorie o vzniku Knihy Zjevení do šedesátých let během pronásledování za vlády císaře Nerona, kterou zastávala většina badatelů v 19. a na počátku 20. století²⁶. Tato argumentace se opírá o tvrzení, že Kniha Zjevení, když hovoří o šelmě, jejíž „smrtná rána byla vyléčena“ (Zj 13,3.12; 17,8), vychází z legendy, že Nero nezemřel a vrátí se z Východu²⁷.

1.2.3 Místo vzniku

Sám pisatel Knihy Zjevení uvádí, že zjevení přijal na „ostrově zvaném Patmos“ (Zj 1,9). Ten leží v Egejském moři, tehdy asi den plavby od Efezu. Většina komentářů uvádí, v souladu s výpovědí ranných církevních Otců²⁸, že zde byl ve vyhnanství, protože v římské praxi bylo *relegatio ad insulam* obvyklým trestem pro ty, kteří šířili *pověry*, tedy vyznávali víru a vykonávali náboženskou praxi, kterou Římané považovali za ohrožení společenského řádu²⁹. Autorova slova, že zde „se ocitl pro Boží slovo a svědectví Ježíše Krista“ (Zj 1,9) se však dají vykládat i tak, že důvodem jeho pobytu byla misijní cesta, že se tam vydal na základě Božího vnuknutí³⁰, jako když se prorok Eliáš ukryl u potoka

²³Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 14 a také srov. POKORNÝ, Petr – HAECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*, s. 649

²⁴Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 75.

²⁵Srov. *ibid.*, s. 79.

²⁶Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 13.

²⁷Srov. MARGUERAT, Daniel. *Úvod do Nového zákona*, s. 452.

²⁸Ireneus, Eusebius, Klement Alexandrijský a další. Srov. CONSTABLE, Thomas L. *Dr. Constable's Notes on Revelation* [2023 Edition] [online] [cit. 2023-02-11], s. 29

²⁹Srov. KOESTER, Craig R. Introduction to Revelation's Social Setting, Theological Perspective, and Literary Design. In KOESTER, Craig R. (ed.). *The Oxford Handbook of the Book of Revelation*. New York: Oxford University Press, 2020, s. 3.

³⁰Srov. BOXALL, Ian. Reception History and the Interpretation of Revelation. In KOESTER, Craig R. (ed.). *The Oxford Handbook of the Book of Revelation*. New York: Oxford University Press, 2020, s. 388.

Kerítu (1 Král 17,3), nebo že vědomě hledal samotu — jako se Ježíš vydal na poušť (Mk 1,12–13)³¹.

Jan na Patmu zůstal ještě krátce po smrti císaře Domitiana roku 96, kdy mu císař Nerva povolil návrat do Efezu, kde také zemřel³².

³¹Srov. ROLOFF, Jürgen. *The Revelation of John*. Minneapolis, MN: Fortress Press, 1993. A Continental Commentary, s. 32.

³²Srov. EUSEBIUS PAMPHILIUS. *The Church History*, III, 31, 3.

2 Starozákonní odkazy, témata a symboly

2.1 Starozákonní odkazy

Hledání starozákonních odkazů v Knize Zjevení není úplně jednoduchý úkol. Nejde jen o to, že Jan neodkazuje přímo své zdroje a neexistují objektivní kritéria, jak aluze detekovat, ale často je to otázka výkladu, jestli pasáž, verš nebo několik slov můžeme ztotožnit s konkrétním předobrazem ve Starém zákoně, nebo zdali je shoda jen zdánlivá či se jedná o kulturní narážku, srozumitelnou pisateli i adresátům. Dalším problémem je to, že nemáme žádnou informaci o tom, jaké zdroje měl Jan k dispozici — pokud vůbec měl nějaké zdroje v dnešním slova smyslu — a jaký u nich preferoval jazyk³³.

Absolutní počet starozákonních odkazů má samozřejmě jen velmi omezenou vypovídací hodnotu, ale pro rámcovou představu lze uvést, že různí komentátoři uvádějí počet mezi 250 a 700 odkazy³⁴. Střední hodnota se pak pohybuje mezi 450 a 500 odkazy, což znamená, že na každý verš Knihy Zjevení, kterých je 404, průměrně připadá více než jeden odkaz do Starého zákona.

Jen malá část — uvádí se 25 odkazů³⁵ — jsou přímé citace. Nejčastějším zdrojem jsou prorocké knihy Izajáš, Jeremjáš, Ezechiel a Daniel, z malých proroků zejména Zacharjáš a Joel. Časté jsou odkazy na knihu Žalmů a z historických knih je zastoupen zejména Exodus³⁶.

Ve třetí kapitole této práce se nalézá 339 starozákonních odkazů³⁷. Tento údaj nelze srovnávat s výše uvedenými počty odkazů z celé knihy, protože zde jsou započítány i nej-různější paralely a odkazy, které používám pro vysvětlení souvislostí a hledání vazeb, a které nelze přímo přiřadit Janovi.

Největší zastoupení má kniha proroka Izajáše (14,5 %), Žalmy (14,2 %) a Exodus (10 %). Prorocké knihy (v křesťanské, nikoliv židovské terminologii) představují celkem 43 %³⁸, celý Pentateuch pak 28 %. Jako překvapivé se může na první pohled jevit nízké zastoupení knihy proroka Ezechiela (23 odkazů), které je dané tím, že se tato práce nezabývá kapitolou Zj 4 a jen vybranými pasážemi — se vztahem k tématu — z kapitol závěrečných, kde je citací a narážek na Ezechiela nejvíce.

³³Srov. JAUHAINEN, Marko. The Minor Prophets in Revelation. In MENKEN, M. – MOYISE, S. (ed.). *The Minor Prophets in the New Testament: The New Testament and the Scriptures of Israel* [online]. London / New York: T&T Clark International, 2009 [cit. 2023-03-19], s. 155.

³⁴Srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 55.

³⁵Srov. *ibid.*, s. 56.

³⁶Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 37.

³⁷Po očištění od jednoznačných duplicit.

³⁸Malí proroci celkem 12,4 % s tím, že více než třetina připadá na Zacharjáše.

2.2 Prorocká zkušenost

Janovo zakotvení ve Starém zákoně nespočívá jen v obsahu jeho výpovědi, ale i v tom, jak popisuje okolnosti, za kterých svoje zjevení přijal³⁹.

„Mocný hlas jako zvuk polnice“ (Zj 1,10), který Jan slyší na počátku přijetí Božího poselství, upomíná na to, že prorocká zvěst nejprve přichází jako slyšení pronášené silným hlasem: „čepy prahu se otrásaly od hlasu toho, který volal“ (Iz 6,4), nebo doprovázené hlasitým zvukem: „zvuk bouře jako zvuk vojska ... i stal se hlas svrchu nad klenbou ... slyšel jsem hlas mluvícího“ (Ez 1,24–25,28).

Přítomnost Boží slávy způsobuje prorokovi otřes následovaný uklidněním, které je iniciováno Bohem — „padl jsem k jeho nohám jako mrtvý. I položil na mne svou pravici a řekl: „Neboj se““ (Zj 1,17). Stejný zážitek mají proroci — Izajáš říká „běda mi, jsem zničen, protože jsem člověk nečistých rtů ... uhel se dotkl tvých rtů; tvá vina je odvrácena“ (Iz 6,5,7) a Ezechiel opakovaně padá na tvář před Boží slávou (Ez 1,28; 3,23; 43,3; 44,4), když „Hospodinova sláva naplnila Hospodinův dům“ (Ez 44,4), poté ale vstává, protože „jakmile ke mně promluvil, vstoupil do mě duch, postavil mě na nohy“ (Ez 2,2).

Po přijetí poselství je prorok vyzván k jeho šíření, často v písemné formě — Jan dostává pokyn „co vidíš, napiš do svitku“ (Zj 1,11) a „napiš tedy ty věci, které jsi uviděl“ (Zj 1,19), stejně jako dostal prorok příkaz „zapiš vidění, zřetelně ho napiš na tabulky“ (Hab 2,2). Jeremjáš uvádí „zapiš si do knihy všechna slova“ (Jer 30,2), „vezmi si svitek a napiš na něj všechna slova“ (Jer 36,2). Podobně Izajáš „jdi a zapiš to před nimi na tabulku a na listinu to zaznamenej“ (Iz 30,8).

2.3 Christologické tituly a atributy

Dříve, než se v následujících kapitolách budu zabývat výkladem textů, ve kterých vystupuje osoba Beránka a následně rozborem jeho charakteristik, je třeba si uvědomit, že Beránek není jediným titulem, který Jan vypovídá o Kristu. Christologické tituly v Kniže Zjevení mají výrazné starozákonné inspirace, které lze podle jejich předobrazu rozdělit do několika skupin — výpovědi o Mesiášovi naplněné v osobě Ježíše, dále tituly původně vypovídané o Hospodinu a nakonec různé Kristovy atributy založené na starozákonních předobrazech⁴⁰.

Větší rozmanitost christologických titulů a charakteristik nacházíme v úvodní části a dopisech sedmi sborům (Zj 1–3), případně v pasáži závěrečné (Zj 22,6–21). Kristus je „věrný svědek“ (Zj 1,5a), „svědek věrný a pravý“ (Zj 3,14), tak jako „svědek v oblacích je spolehlivý“ (Žl 89,38) a „je Hospodin spolehlivým a věrným svědkem“ (Jer 42,5). On je

³⁹Zde i dále srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 42–43

⁴⁰Zde i dále srov. *ibid.*, s. 69–73

„prvorozený z mrtvých a vládce králů země“ (Zj 1,5b) podle slov žalmu „já ho ustanovím prvorozeným nejvyšším z králů země“ (Žl 89,28).

Jan spatřil „někoho jako Syna člověka“ (Zj 1,13a; 14,14b) „oděného dlouhým rouchem a přepásaného zlatým pásem“ stejně jako říká prorok „s oblaky nebes přicházel synu člověka podoben“ (Dan 7,13) a „spatřil jsem, hle, jakéhosi muže, oděného lněným oděvem, boky přepásané zlatem“ (Dan 10,5). „Jeho hlava a vlasy byly bílé jako bílá vlna, jako sníh“ (Zj 1,14a) stejně jako „Věkovitý ... vlasy jeho hlavy čisté jak vlna“ (Dan 7,9b).

Slova „jeho oči jako plamen ohně“ (Zj 1,14b; 2,18; 19,12) jsou paralelou ke slovům prorokovým „oči jak ohnivé pochodně“ (Dan 10,6a) a popisy „jeho nohy podobné bronzu rozžhavenému v peci a jeho hlas jako zvuk mnohých vod“ (Zj 1,15; 2,18) mají svůj předobraz v přirovnáních „chodidla se leskly jako leštěný bronz“ (Dan 10,6) a „sláva Boha Izraele ... doprovázel ji šum podobající se šumění hojných vod“ (Ez 43,2).

Jan vidí, jak „z jeho úst vycházel ostrý dvousečný meč“ (Zj 1,16a; 2,12.16; 19,15.21) a „jeho tvář jako když slunce září ve své síle“ (Zj 1,16b) stejně jako říká prorok „učinil má ústa jako ostrý meč“ (Iz 49,2), „duchem svých rtů usmrtí ničemu“ (Iz 11,4b) a prorokyně Debóra zpívala „kdo jej milují, budou jako slunce vycházející ve své síle“ (Sd 5,31).

Kristus je „Svatý, ten Pravý, který má klíč Davidův“ (Zj 3,7) podle příslibení „na jeho rameno položím klíč domu Davidova“ (Iz 22,22). On je „Amen“ (Zj 3,14), slovo, které se objevuje u Izajáše jako jméno Boží ve spojení „v Bohu pravém“ (בְּאֱלֹהֵי אֱמֶן) (Iz 65,16).

V centrální části, kterou představuje vlastní vidění (Zj 4–22,5), je zcela převažujícím christologickým titulem *Beránek*⁴¹. Je popisován jako „lev, ten z kmene Judova, kořen Davidův“⁴² (Zj 5,5), mající „sedm rohů a sedm očí“. Dále se o něm říká „Beránek je přemůže, protože je Pán pánů a Král králů“ (Zj 17,14). Tento titul se poté opakuje ve verši 19,16 a zde opět odkazují na podrobný rozbor níže⁴³.

Titulem je i *Kristus* „našeho Pána“ (Zj 11,15; 12,10), což je jen řecký výraz pro „pomazaného“ (Žl 2,2) Hospodinova.

Titul *Věrný a Pravý* uvozuje verše, které jsou vypovídány o Kristu přijíždějícím na bílém koni (Zj 19,11–16), a byly mu přiřčeny již dříve (Zj 3,14). Z pohledu hebrejského myšlení, pro něž byla pravda vztahována spíše k důvěryhodnosti, než ke shodě s vnější skutečností, se jedná téměř o synonyma⁴⁴. Prorokovo vyznání „Hospodin je pravý Bůh“ (יְהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת) (Jer 10,10) lze překládat i jako „Hospodin je věrný Bůh“⁴⁵.

⁴¹Titul je detailně rozebrán níže v kapitole 4.3 *Beránek* na straně 39.

⁴²Viz dále kapitoly 4.1 *Lev z kmene Judova* na straně 37 a 4.2 *Kořen Davidův* na straně 38.

⁴³Viz kapitola 4.6 *Pán pánů a Král králů* na straně 43.

⁴⁴Srov. LADD, George Eldon. *A Commentary on the Revelation of John*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 1972, s. 253.

⁴⁵Srov. *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009, pozn. k Jer 10,10. אֱמֶת je zkrácená forma אֱמֶתָּה a má tedy stejný kořen jako titul *Amen* ve verši Zj 3,14. Srov. BROWN, Francis – S.R.DRIVER –

Obdobná záměna je možná také ve slovech žalmu „ty jsi mě vykoupil, Hospodine, Bože pravý“ (Žl 31,6) a ve zvolání „hojný v milosrdenství a věrnosti“ (Ex 34,6), které pronáší Hospodin k Mojžíšovi, a za jehož parafrázi můžeme považovat slova evangelia „milost a pravda se stala skrze Ježíše Krista“ (Jan 1,17). Apokryfní spis říká „Panovníku Hospodine ... ty jsi věrný a pravdivý“ (3 Mak 2,2.11).

Tento Kristus „*spravedlivě soudí*“ (Zj 19,11b) jako odezva na „bude spravedlivě soudit chudé a podle práva rozhodovat pro pokorné v zemi“ (Iz 11,4a) a „*spravedlivě bude soudit celý svět*“ (Žl 96,13). „Z jeho úst vychází veliký ostrý meč, *aby jím bil národy*“ (Zj 19,15a), neboť čteme „bude bít zemi holí svých úst“ (Iz 11,4b). On „*má pást všechny národy železnou berlou*“ (Zj 12,5b; 19.15b) podle slov žalmu „dám ti národy ... roztlučíš je železnou holí a jako hliněnou nádobu je roztrháš“ (Žl 2,8–9; Zj 2,27).

„Je oblečen do *pláště zbroceného krví*“ (Zj 19,13a) a „*bude šlapat lis vína planoucího hněvu* Všemohoucího Boha“ (Zj 19,15c) podle slov proroka „kdo to přichází ... v rudém rouchu ... proč je tvůj oděv krvavě rudý a tvé roucho jako toho, kdo šlape v lisu ... nikdo z národů se mnou nebyl. Šlapal jsem je ve svém hněvu a pošlapal jsem je ve své zlobě. Jejich šťáva stříkala na mé roucho, celý oděv jsem si poskvřnil“ (Iz 63,1–3).

A.BRIGGS, Charles. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon: with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*. 18. vyd. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 2018, heslo תַּמְּוֹתַי.

3 Osoba Beránka v Knize Zjevení

V této kapitole se věnuji exegezi veršů, ve který se objevuje osoba Beránka. V některých případech zahrnuji i verše předcházející nebo následující, aby citovaná pasáž představovala smysluplný celek.

3.1 Trůnní sál

Ale jeden ze starších mi říká: „Neplač. Hle, zvítězil lev, ten z kmene Judova, kořen Davidův, aby otevřel ten svitek a jeho sedm pečeti.“⁴⁶ A tu jsem spatřil, že uprostřed trůnu a těch čtyř živých bytostí a uprostřed⁴⁶ těch starších stál Beránek jako zabitý; měl sedm rohů a sedm očí, což jest sedm duchů Božích, vyslaných do celé země.⁴⁷ 5,5–6

Dříve, než vstoupí Beránek na scénu, je uváděn jako lev z kmene Judova⁴⁸ — reminiscence na „lví mládě“, Judu, který získává prvorozenství a stává se z něj „lev“ chránící svého bratra či „lvíce“ (Gn 49,9), chránící svá mláďata⁴⁹. Tento verš uvozuje pasáž, která je proroctvím o příchodu Krista, kterého budou „poslouchat národy“, jenž přijíždí na oslátku a prolévá svou krev (Gn 49,10–12)⁵⁰, která mu poskvnila „celý oděv“ (Iz 63,3).

„Kořen Davidův“ představuje Mesiáše předpovězeného proroky, „proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů“ (Iz 11,1), „který bude stát jako korouhev národů“ (Iz 11,10), „výhonek spravedlnosti“ (Jer 33,15), „výhonek Hospodinův nádherný a slavný“ (Iz 4,2), „muž jménem Výhonek“ (Zach 6,12)⁵¹.

Místo lva se však objevuje Beránek⁵² „jako zabitý“. Pisatel pro něj používá slovo *arnion* (ἀρνίον), zdobnělinu od *arēn*, resp. *arnos*. I když *arnion* lze použít pro ovce či beránky mladšího roku, není sama zdobnělina — ačkoliv evokuje jemnost a něžnost⁵³ — zásadním nositelem významu. Tím jsou slova „jako zabitý“. Výraz *jako* (ὡς) nevyjadřuje zdánlivost smrti, protože následující verše (Zj 5,9.12; 13,8) potvrzují, že byl skutečně zabitý, ale to, že i když nyní žije, tak stále vypadá „jako zabitý“ a pisatel tak vnímá

⁴⁶Dvojití použití slova uprostřed (ἐν μέσῳ) zde připomíná hebrejskou vazbu וְיָיִן ... וְיָיִן ve významu *mezi*. Beránek tedy stál mezi trůnem a staršími. Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 376

⁴⁷Všechny citace, není-li uvedeno jinak, jsou z Českého studijního překladu: *Český studijní překlad*

⁴⁸Tento předobraz Beránka je dále rozveden v kapitole 4.1 *Lev z kmene Judova* na straně 37.

⁴⁹Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE. *Výklady ke Starému zákonu*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 1991–1998 (dále cit. jako *Výklady ke SZ*), sv. I, s. 194–195

⁵⁰Srov. *Výklady ke SZ*, sv. I, s. 195

⁵¹Viz také kapitolu 4.2 *Kořen Davidův* na straně 38 a násl.

⁵²Často citovaný komentář říká „Titul Beránek je míněn tak, aby ovládal a interpretoval zbytek symboliky. Je to skoro, jako by nám Jan neustále opakoval: ‚Kde Starý zákon říká *Lev*, čtete *Beránek*.““ Srov. CAIRD, George Bradford. *A commentary on the Revelation of St. John the Divine* [online]. Chicago, IL: Harper & Row, 1966 [cit. 2023-03-05], s. 75. Viz také kapitolu 4.3 *Beránek* na straně 39.

⁵³Srov. KEATHLEY, J. Hampton III. *Studies in Revelation* [online] [cit. 2023-02-14], kap. 11. The Seven Sealed Book and the Lion Who was Also a Lamb (Rev 5:1-14).

jeho podobu. Současně dává výraz *jako* celé výpovědi ráz nepřesnosti, která naznačuje, že lidský jazyk je schopen popsat zjevené nebeské skutečnosti jen přibližně. Obdobně čteme „jako zvuk polnice“ (Zj 1,10) nebo „jako Syn člověka“ (Zj 1,13)⁵⁴.

Výraz „zabitý Beránek“ pak přináší několik významů, které se vzájemně doplňují. Vyjadřuje *zranitelnost* — je to „důvěřivý beránek, kterého vedou na porážku“ (Jer 11,19), trpící služebník „jako beránek vedený na porážku“ (Iz 53,7). Vyjadřuje také *vy-svobozující oběť* jako krev beránků, která nesmývala hřích, ale chránila lid před smrtí a pomohla ho osvobodit z otroctví (Ex 12,21–27). A odkazuje také na *smírnou oběť* — na začátku Knihy Zjevení se říká, že Ježíš Kristus „svou krví nás rozvázal z našich hříchů“ (Zj 1,5) a dále pak „svou krví jsi vykoupil Bohu lidi“ (Zj 5,9). Obojí má vazbu na „beránka ... jako oběť za vinu“ (Lv 14,12)⁵⁵.

Sedm Beránkových rohů znamená *plnost jeho moci*, protože roh je obvyklý starozákonní symbol moci a síly. Bůh, který vyvedl Izrael z Egypta je „pro něj jako roh divokého tura“ (Nm 23,22), „nabere na ně národy“ (Dt 33,17). „Hospodin ... vyvýší roh svého pomazaného“ (1 Sam 2,10), „Bůh je ... roh mé záchrany“ (2 Sam 22,3). Roh reprezentuje královskou autoritu — Sidkijáš prorokoval Jóšafatovi „těmito rohy budeš trkat Aramejce“ (1 Král 22,11), žalmista říká „nabereme na rohy své protivníky“ (Žl 44,6), „deset rohů“ představuje „deset králů“ (Dan 7,24). Roh znamená také příslib Izraeli „dám vyrůst Davidovu rohu“ (Žl 132,17), „způsobím, aby domu izraelskému vyrostl roh“ (Ez 29,21), „v mém jménu se pozvedne jeho roh“ (Žl 89,25), „dcero sijónská ... tvé rohy proměním v železo“ (Mich 4,13).⁵⁶

Sedm Beránkových očí, symbolizujících *plnost jeho vědění*, odkazuje na „Hospodinovy oči obzírající celou zemi“ (Zach 4,10; 2 Kron 16,9), které „jsou na každém místě“ (Př 15,3)⁵⁷, stále „upřeny“ na „zemi“ (Dt 11,12) a „hledí na spravedlivé“ (Žl 34,15). Oči svítí „jak ohnivé pochodně“ (Dan 10,6), „jako plamen ohně“ (Zj 1,14; 2,18). Jsou to také oči na kameni, na který Hospodin vyryje „nápis“ (Zach 3,9), „nové jméno“ dané „tomu, který vítězí“ (Zj 2,17; Iz 62,2). To jméno je „Slovo Boží“ (Zj 19,13), „Král králů a Pán pánů“ (Zj 19,16).

Až Pán přijde, bude to dokonalý soudce, který má *plnou moc a dokonalou znalost* každé lidské bytosti⁵⁸, neboť „jeho oči hledí na ty, kdo se ho bojí, on zná každý lidský skutek“ (Sir 15,19)⁵⁹ a „hledí na všechny jejich cesty“ (Jer 16,17).

⁵⁴Srov. ROLOFF, Jürgen. *The Revelation of John*, s. 33.

⁵⁵Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 376–377.

⁵⁶Srov. CONSTABLE, Thomas L. *Dr. Constable's Notes on Revelation*, s. 114.

⁵⁷Srov. *Výklady ke SZ*, sv. IV, s. 813

⁵⁸Srov. LaHAYE, Tim. *Revelation Unveiled*. Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House, 1999, s. 126.

⁵⁹Citováno podle *Bible: Český liturgický překlad* [online]. 2019 [cit. 2023-02-12],

Sedm duchů se objevuje i v přechozích částech (Zj 1,4; 3,1) a jsou ztotožněni se sedmi pochodněmi (Zj 4,5), které odkazují na sedm lamp osvěčujících prostor před archou úmluvy (Ex 25,37) a „sedm lamp“, které viděl prorok (Zach 4,2). Sedm duchů „vyslavných do celé země“ představuje také sedm aspektů Hospodinova Ducha⁶⁰, který spočívá na výhonku z kořenů „pařezu Jišajova“ (Iz 11,1–2)⁶¹ a můžeme je tedy chápat jako vyjádření přítomnosti Ducha svatého⁶², který spolu se Sedícím⁶³ na trůnu a s Beránkem představuje obraz Trojice Boží.

I přišel a vzal ten svitek z pravice sedícího na trůnu. ⁽⁸⁾A když ho vzal, čtyři živé bytosti i čtyřia dvacet starších padlo před Beránkem; každý měl harfu a zlaté misky plné kadidel, což jsou modlitby svatých. ⁽⁹⁾A zpívají novou píseň: „Jsi hoden vzít ten svitek a otevřít jeho pečeti, protože jsi byl zabit a svou krví jsi vykoupil Bohu lidi z každého kmene, jazyka, lidu a národu, ⁽¹⁰⁾a učinil jsi je králi a kněžími našemu Bohu; a budou kralovat na zemi.“ ⁽¹¹⁾I uviděl jsem a uslyšel jsem hlas mnoha andělů okolo trůnu a těch živých bytostí a těch starších, jejich počet byl desetitisíce desetitisíců a tisíce tisíců, ⁽¹²⁾a říkali mocným hlasem: „Hoden jest Beránek, ten zabitý, přijmout tu moc a bohatství, moudrost, sílu a úctu, slávu a dobrořečení.“ ⁽¹³⁾A všechno stvoření, které je v nebi, na zemi, pod zemí i na moři, všechno, co je v nich, jsem slyšel volat: „Tomu, jenž sedí na trůnu, a Beránkovi dobrořečení, úcta, sláva i moc na věky věků!“ 5,7–13

Beránek, který přistupuje k trůnu, odkazuje na toho, který „synu člověka podoben, přiblížil se až k Věkovitému a před něj směl předstoupit“ (Dan 7,13)⁶⁴. Převzetím svitku Beránek (Kristus) přebírá moc⁶⁵ soudit⁶⁶ a přebírá rovněž vládu „věčnou, nepomíjivou“ (Dan 7,14)⁶⁷ a pověření, aby „ukázal, co se má brzy stát“ (Zj 1,1). Tím vrcholí analogie se starověkými intronizačními obřady, které jsou často popisovány jako *povýšení* (verš 5), *představení* (verš 6) a vlastní *intronizace* (verš 7)⁶⁸. Ve Starém zákoně je takový obřad popisován při ustanovení Jóaše za krále včetně předání „svědectví“⁶⁹ (2 Král 11,12; 2 Kron 23,11)⁷⁰.

⁶⁰Podle církevní tradice, která vychází z LXX resp. latinského překladu. Srov. VLKOVÁ, Gabriela Ivana – PLÁTOVÁ, Jana. *Izaiáš: Komentovaný překlad řecké septuagintní verze*. Praha: Vyšehrad, 2018. edice Septuaginta, s. 98

⁶¹Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Kniha Zjevení*, s. 112.

⁶²Srov. BAUCKHAM, Richard. *The Theology of the Book of Revelation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. New Testament Theology, s. 110.

⁶³Český studijní překlad není konzistentní v psaní tohoto slova. Verše 4,8–9 a 5,1 používají velké počáteční písmeno, verš 5,7 ve formulaci „z pravice sedícího na trůnu“ má počáteční písmeno malé.

⁶⁴Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times–The Final Curtain: Revelation* [online] [cit. 2023-02-18], kap. Revelation 4–5. Viz také dále kapitulu 4.4 *Syn člověka* na straně 42.

⁶⁵Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Kniha Zjevení*, s. 102.

⁶⁶Srov. „Otec ani nikoho nesoudí, ale všechen soud svěřil Synu“ (Jan 5,22) a „on je ten Bohem ustanovený soudce živých i mrtvých“ (Sk 10,42)

⁶⁷Srov. KEATHLEY, J. Hampton III. *Studies in Revelation*, kap. 11. The Seven Sealed Book and the Lion Who was Also a Lamb (Rev 5:1-14).

⁶⁸Srov. CONSTABLE, Thomas L. *Dr. Constable's Notes on Revelation*, s. 115.

⁶⁹Svědectví znamená opis smluvních královských povinností podle Dt 17,18. Srov. KEIL, C.F. – DELITZSCH, F. *Biblical Commentary on the Old Testament*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1864–1892, sv. The Books of the Kings, s. 362

⁷⁰Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*,

Čtyři bytosti a čtyřicet starších se sklání před Beránkem stejně jako předtím před Bohem sedícím na trůně (Zj 4,8–11); Beránkova chvála ve verších 5,9–10 začíná stejnými slovy „jsi hoden“ (ἄξιός εἶ) jako verš Zj 4,11 vzdávající „slávu a úctu i moc“ Bohu, který „stvořil všechny věci“. Obě pasáže tak představují paralelu, která vyjadřuje, že Beránek je Syn rovný Otci⁷¹. Otec sedící na trůnu je veleben jako *Stvořitel*, Beránek pak jako *Spasitel* a *Vykupitel* pro svou smrt, záchranu lidského pokolení a jeho ustanovení za krále a kněze.

Řecký výraz *esphagēs* (ἐσφάγης), „byl jsi zabít“, není pro označení Kristovy smrti použit nikde v Novém zákoně mimo Knihu Zjevení, kde je pro něj inspirací zřejmě „beránek vedený na porážku“ (ἐπὶ σφαγῆν) (Iz 53,7)⁷², zabití beránka před východem z Egypta (Ex 12,6) a na připomínku této události zabíjené „velikonoční oběti“ (Ezd 6,20).

Formulace „z každého kmene, jazyka, lidu a národu“ rozšiřuje příslibení dané Izraeli „budete můj zvláštní majetek mezi všemi národy“ a „svatým národem“ (Ex 19,5–6) na všechny národy rozptýlené „podle svého jazyka a podle svých čeledí“ (Gn 10,5.20.31), aby mu sloužili „všichni lidé, národy a jazyky“ (Dan 7,14)⁷³ a on „požehná všem národům“ (Sir 44,21).

Příslib daný na Sinaji „budete mým královstvím kněží“ (Ex 19,6; 2 Mak 2,17) a „vás budou nazývat Hospodinovými kněžími“ (Iz 61,6) se nyní naplňuje ustanovením vykopených za krále a kněze, aby jim „náleželo království“ (Dan 7,22) a aby oznamovali a vypravovali jeho chválu (Iz 42,12; 43,21) a rozhlašovali „Hospodinovy mocné činy“ (Žl 106,2; 102,19)⁷⁴.

Vyznání „hoden jest Beránek“ (Zj 5,12) znovu odkazuje na výše popsanou paralelu s veršem 4,8, oslavujícím Boha na trůnu. Beránkovi je přičítáno sedm atributů, jejichž zdrojem je Bůh nebo mu příslušejí, a které odkazují na Davidovu modlitbu (1 Kron 29,10–12)⁷⁵:

- Hospodin dává „poznat svoji *moc*“ (Jer 16,21), „ve své *moci*“ se vyvyšuje (Žl 21,14) a je „velký v *moci*“ (Nah 1,3)
- „*bohatství* i *sláva*“ pocházejí od Hospodina (1 Kron 29,12), jsou v levici *moudrosti* (Př 3,16) a spolu se životem jsou „důsledkem pokory a bázně před Hospodinem“ (Př 22,4)

⁷¹Srov. MORTON, Russel S. *One upon the Throne and the Lamb: A Tradition Historical / Theological Analysis of Revelation 4–5*. New York: Peter Lang, 2007. Studies in Biblical Literature, vol. 110, s. 162.

⁷²Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*, s. 260.

⁷³Srov. *ibid.*, s. 261.

⁷⁴Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times*, kap. Revelation 4–5.

⁷⁵Srov. *ibid.*, kap. Revelation 4–5 a také srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 381

- „*moudrostí* Hospodin položil základy země“ (Př 3,19), „svět založil svou *moudrostí*“ (Jer 10,12), „on je *moudrý*“ (Iz 31,2)
- „lid, který ... vykoupil, svou *silou* ... přiváděl k svému svatému příbytku“ (Ex 15,13)
- „vláda, *čest* i království“ jsou dány Synu člověka (Dan 7,14), „*slávou* a *ctí* ověncil“ Otec vzkříšeného Syna (Žid 2,7)
- „synové Izraele *dobrořečili* Bohu“ (Joz 22,33), Hospodinu *dobrořečili* David (1 Kron 29,10) i Ezdráš (Neh 8,6)

Nebeská liturgie, kterou zahájily čtyři živé bytosti a čtyřiaadvacet starších a která se v předchozím verši rozrostla o „hlas mnoha andělů“, nyní zahrnuje „všechno stvoření“⁷⁶, všechny tvory, které Bůh učinil pátý a šestý den (Gn 1,20–27). Ti všichni velebí společně Boha Otce na trůnu a Beránka a používají přitom čtyři ze sedmi atributů, které byly v předchozím verši přiřčeny Beránkovi, přičemž tato doxologie začíná slovem dobrořečení (εὐλογία), kterým doxologie předchozí končí; dobrořečení předpovídá žalmista slovy „*dobrořečte* Hospodinu jeho andělé ... všechny jeho zástupy ... všechny jeho skutky“ (Žl 103,20–22)⁷⁷.

Beránek, představený v trůnním sále, je přislíbený Mesiáš, nositel zaslíbení daných Judovi a Davidovi. Neobjevuje se však jako mesiášský král, ale právě jako Beránek zabitý a nyní vítězný, tedy jako odkaz na Ježíše Krista, který zemřel na kříži, vstal z mrtvých a vstoupil na nebesa. Když přistupuje k trůnu, upomíná tak na Danielova syna člověka, ale vzetím svitku z Otcovy ruky se ukazuje jako Syn Boží, dokonalý soudce mající plnou moc a plné vědění. Jeho synovství je vzápětí potvrzeno doxologií, kterou pronášejí všichni přítomní a je v závěru směřována společně k Otci i Synu.

3.2 Zlomení pečeti

I uviděl jsem, když Beránek otevřel jednu ze sedmi pečeti, a uslyšel jsem, jak jedna z těch čtyř živých bytostí řekla hromovým hlasem: „Pojd!“ 6,1

Beránek se ujímá otevření svitku a odpovídá tím na výzvu anděla (Zj 5,2). Pouze on je *hoden* zahájit následující události a udržovat je v chodu, když každou další událost v kapitole předznamená rozlomení jedné pečeti. Tím je současně zdůrazněno, že on všechny události řídí. Rozlomení prvních šesti pečeti však jen předchází samotnému otevření svitku, jehož jsou předpokladem, a s nimi spojené události tak jen připravují pisatele i čtenáře na to, co bude následovat⁷⁸.

⁷⁶Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 79.

⁷⁷Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 381 a také srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*, s. 265

⁷⁸Srov. *ibid.*, s. 272.

Králové země i velmoži a vojevůdci, boháči a mocní, každý otrok i svobodný, se ukryli do jeskyň a do horských skal⁽¹⁶⁾ a říkali těm horám a skalám: „Padněte na nás a skryjte nás před tváří toho, který sedí na trůnu, a před hněvem Beránka!⁽¹⁷⁾ Neboť přišel veliký den jejich hněvu; kdo bude moci obstát?“ 6,15–17

Jeskyně a hory byly místo, kam se lidé utíkali před hrozícím nebezpečím a tak „synové Izraele pro sebe kvůli Midjancům upravili soutěsky, které byly v horách, jeskyně a pevnosti“ (Sd 6,2), „lid se ukryl do jeskyní, do houští, do skal, do sklepení a cisteren“ (1 Sam 13,6) a „jdou do houštin a vystupují do skal“ (Jer 4,29)⁷⁹. Lid hledal místo, kde by ve skrytosti mohl sloužit Bohu v době pronásledování — „jiní se společně odebrali do sousedních jeskyní, aby tam v skrytu slavili sedmý den“⁸⁰ (2 Mak 6,11).

Králové i ostatní se ukrývají před tváří Boží stejně, jako se ukryli „člověk i jeho žena před tváří Hospodina“ (Gn 3,8). Důvodem není Boží tvář jako taková, ale vědomí vlastních vin, se kterým není člověku dáno před Boha přistoupit a naplňují se tak prorokova slova „vejdou do skalních jeskyní a do roklin prachu země ze strachu z Hospodina a před nádherou jeho vznešenosti“ (Iz 2,19). Zatvrzelí hříšníci raději volí smrt, než by se sklonili před Bohem, a „tehdy řeknou horám: ‚Přikryjte nás!‘ a pahorkům: ‚Padněte na nás!‘“ (Oz 10,8). Sami se tak odsuzují — „naložím s nimi podle jejich cesty, budu je soudit podle jejich právních nařízení“ (Ez 7,27).

Paradoxně je naděje skryta ve slovech „skryjte nás ... před hněvem *Beránka*“. Beránek Kristus za nás podstoupil smrt, aby smyl naše hříchy a můžeme tak doufat, že na přicházejícím soudu nebude jen spravedlivý, ale i milosrdný⁸¹, jak předpovídají proroci slovy „pak pomine můj hněv, zanechám své zloby proti nim a pocítím lítost“ (Ez 5,13) a „ve věčném milosrdenství se nad tebou slituji, praví tvůj vykupitel Hospodin“ (Iz 54,8). Je k tomu ale třeba našeho pokání, ke kterému jsme vyzýváni slovy „ať ničema opustí svou cestu a zlý člověk své úmysly, ať se navrátí k Hospodinu, a on se nad ním slituje — k našemu Bohu, protože je připraven mnoho odpustit“ (Iz 55,7).

Prorok říká „Hospodinův velký den ... bude dnem hněvu, dnem soužení a sklíčenosti, dnem zkázy a zpusťování, dnem temnoty a soumraku, dnem mračna a husté temnoty“ (Sof 1,14–15). Přitom je těžké obstát — bétšemešští muži řekli „kdo můžet obstát před Hospodinem“ (1 Sam 6,20), proroci píší „kdo obstojí před jeho planoucím hněvem“ (Nah 1,6), „kdo vydrží den jeho příchodu“ (Mal 3,2), „národy nevydrží jeho rozhořčení“ (Jer 10,10) a „Hospodinův den je velký, velice hrozný. Kdo ho vydrží?“ (Jl 2,11).

⁷⁹Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 403.

⁸⁰Citováno podle *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha: Křesťal OP, 2009.

⁸¹Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 87 a také srov. BORING, M. Eugene. *Revelation*. Louisville, KY: John Knox Press, 1989. Interpretation, a Bible commentary for teaching and preaching, s. 127

Beránek se ujímá své role, kterou získal vzetím svitku z Otcovy ruky. Zde ještě ne vystupuje jako soudce — snad jen v očích těch, kteří se obávají jeho hněvu a předem se odsuzují sami —, ale jako ten, kdo následující událostí spouští a běh jejich, i celého světa, řídí a má ve své moci.

3.3 Klanění před Beránkem

Potom jsem uviděl, a hle, veliký zástup, který nikdo nemohl spočítat, ze všech národů, kmenů, jazyků a z každého lidu, jak stojí před trůnem a před Beránkem, oblečení v bílá roucha, palmové ratolesti v rukou, ⁽¹⁰⁾a volají velikým hlasem: „Záchrana (náleží) našemu Bohu, tomu, který sedí na trůnu, a Beránkovi.“ 7,9–10

Nespočetný zástup odkazuje na přísliby dané Abrahamovi a Jakubovi, že jejich potomstvo bude jako „prachu země“ (Gn 13,16; 28,14), hvězd na nebi (Gn 15,5; 22,17), písku (Gn 22,17; 32,13). Stejně tak řekl Hospodin prorokovi „počet synů Izraele bude jako počet mořského písku“ (Oz 2,1) a přislíbil Hagar, že její potomstvo „pro množství nebude moci být spočítáno“ (Gn 16,10)⁸². Tento příslib se však nyní rozšiřuje nejen na „množství národů“ (Gn 17,4), jejichž otcem se stal Abraham, ale na celé lidstvo⁸³.

„Bílá roucha“ odkazují na odměnu „zabitých pro Boží slovo a pro svědectví“ (Zj 6,11). „Palmové ratolesti“ představují symbol vítězství — „s palmovými ratolestmi“ vstupují Židé do jeruzalémské pevnosti dobyté Šimonem (1 Mak 13, 51) — a odkazují na ustanovení svátku Stánků jako oslavy sklizně a připomínky vyvedení z Egypta (Lv 23,34-44; Dt 16,12-15), obnovení téhož svátku po návratu z babylonského zajetí (Neh 8,15) a jeho připomínku po očištění Chrámu (2 Mak 10,7)⁸⁴. Přímým předobrazem nebeské oslavy za účasti „všech kmenů Izraelových synů“ (Zj 7,4) a „všech národů“ (Zj 7,9) je proroctví popisující, jak na svátek Stánků přicházejí do Jeruzaléma „všichni zbývající ze všech národů“ (Zach 14,16)⁸⁵.

Termín *σωτηρία* lze překládat různě. Zde citovaný překlad používá slovo *záchrana*⁸⁶. Konvenční překlad je *spása*⁸⁷ nebo *spasení*⁸⁸. Další překladatelské verze jsou volnější a text si více přizpůsobují⁸⁹. Variabilita překladů souvisí s tím, že zvolání lze chápat přinejmenším dvěma způsoby, které se ale vhodně doplňují.

⁸²Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times*, kap. Revelation 6–7.

⁸³Viz výše komentář k verši 5,9 na straně 15.

⁸⁴Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*, s. 320.

⁸⁵Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 118.

⁸⁶Obdobně srov. *Bible: Pavlíkův studijní překlad*. Kroměříž: Kvartus Media, 2014, který uvádí alternativu *vysvobození*.

⁸⁷Srov. *Jeruzalémská bible*, a stejně Sýkora, Žilka nebo Škrabal.

⁸⁸Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 94, obdobně Bible Kralická a Bible, překlad 21. století.

⁸⁹„Díky Spasiteli, Bohu našemu“ používá *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona* [Ekumenický překlad]. 2. vyd. Praha: Ekumenická rada církví v ČR, 1984, v překladu Petru čteme „za svou záchranu vděčíme“ a totéž užívá *Český liturgický překlad*, který na něj navazuje.

Bůh je zdrojem spásy, „záchrana je v Hospodinu“ (Jon 2,10), „Hospodin zachránil Izraele“ (Ex 14,30), „stal se mojí záchranou“ (Ex 15,2), „Bůh je má záchrana“ (Iz 12,2), zástupy se radují „v jeho záchrane“ (Iz 25,9). Spasení může dát jen Bůh sedící na trůnu a Beránek Ježíš Kristus⁹⁰.

Současně jde o oslavu vítězství⁹¹, kterého Bůh dosáhl nad svými nepřáteli jménem svého lidu⁹² a jehož symbolem jsou palmové ratolesti v rukou zástupu.

Jeden z těch starších na mne promluvil: „Kdo jsou a odkud přišli tito, kteří jsou oblečeni v bílá roucha?“⁽¹⁴⁾ Řekl jsem mu: „Můj pane, ty to víš.“ A on mi řekl: „To jsou ti, kteří přicházejí z velikého soužení a svá roucha vyprali a vybělili v krvi Beránkově.⁽¹⁵⁾ Proto jsou před Božím trůnem a slouží mi v jeho svatyni dnem i nocí; a ten, který sedí na trůnu, nad nimi roztáhne svůj stan.⁽¹⁶⁾ Již nebudou hladovět ani žíznit, neublíží jim slunce ani jiný žár,⁽¹⁷⁾ neboť Beránek, který je uprostřed trůnu, je bude pást a povede je k pramenům vod života. A Bůh jim setře každou slzu z očí.“ 7,13–17

Nebeské bytosti mohou odhalovat Boží záměry — anděl hovořící s Hagar (Gn 16,7–12), anděl, který se ukázal Gedeonovi (Sd 6,12) a anděl slibující Manóachově ženě narození Samsona (Sd 13,3). A mohou také objasňovat, co bylo zjeveno prorokům — anděl vysvětlující vidění Zachariášovi (Zach 1,7–6,15), anděl, který „byl přiveden“ aby „to tady ukázal“ Ezechielovi (Ez 40,4) a dávající Danielovi „výklad těch věcí“ (Dan 7,16) a „pochopit to vidění“ (Dan 8,15)⁹³.

Literární struktura založená na otázce a odpovědi je používána v prorocké literatuře jako postup předcházející objasnění vidění, jako například ve vidění zlatého svícnu a dvou oliv (Zach 4,5)⁹⁴. Jan nyní odpovídá podobně, jako když Ezechiel říká „panovníku Hospodine, ty to víš“ (Ez 37,3) a vyznává tím důvěru, že Bůh (zde sice zastoupený starším, který je ale v bezprostřední blízkosti Boží, a proto mu Jan vyjadřuje respekt oslovením *můj pane* (κύριέ μου)⁹⁵), je ten, kdo zná vše, co bylo, co je a co bude⁹⁶.

Přítomný čas *přicházejí* odkazuje na pronásledování v Janově době (Zj 1,9; 2,9) a očekávané zkoušky (Zj, 3,10), ale zjevně se vztahuje i na všechna pronásledování věrných v dějinách⁹⁷. „Veliké soužení“ předpovídají proroci jako „čas soužení“, který předchází záchrane (Jer 30,3), dobu před posledním soudem, kdy „unikne tvůj lid“ (Dan 12,1–2).

⁹⁰Srov. KEATHLEY, J. Hampton III. *Studies in Revelation*, kap. 13. The Redeemed of the Tribulation (Rev 7:1-17).

⁹¹Takto překládá Nová Bible Kralická

⁹²Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*, s. 320.

⁹³Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 420.

⁹⁴Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1977. The New International Commentary on the New Testament, s. 173.

⁹⁵Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 420.

⁹⁶Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 95.

⁹⁷Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times*, kap. Revelation 6–7 a také srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 118

Vyprané roucho je předpokladem pro vstup do nebeského Jeruzaléma (Zj 22,14)⁹⁸. Předobrazem je vyprání oděvu jako součást posvěcení lidu (Ex 19,10.14)⁹⁹, očištění (Nm 19,19) a přípravy na bohoslužbu — Jákob „řekl svému domu ... změňte svůj oděv“ před vybudováním oltáře v Bét-elu (Gn 35, 2–3), David si „vyměnil oděv“ dříve, než „šel do Hospodinova domu“ (2 Sam 12,20). Prorok viděl, že veleknězi Jósuovi byla odňata vína a byl oblečen „do slavnostních šatů“ (Zach 3,3–5)¹⁰⁰.

Vyprání roucha v krvi je na první pohled paradoxní obrat a navíc ve starozákonní tradici „krev znesvěcuje zemi“ (Nm 35,33; Žl 106,38). Prorok říká, že Bůh „neslyšel ... vždyť vaše ruce jsou poskvrněné krví“ (Iz 59,3), Hospodin praví „neposlouchám; vaše ruce jsou plné krve“ (Iz 1,15) a „vody Dímónu jsou plné krve a připravím pro Dímón další rány“ (Iz 15,9). U jiného proroka čteme „kněží, kteří prolévali ... krev spravedlivých ... se potáceli po ulicích, znečištění krví, takže se lidé nesměli dotknout jejich oděvu“ (Pláč 4,13–14).

Současně ale krev byla chápána jako nositelka života (Gn 9,4), protože „život každého těla je jeho krev“ (Lv 17,14), „krev je život“ (Dt 12,23). Mojžíš kropí lid krví jako symbol uzavření smlouvy (Ex 24,8; Zach 9,11; srov. Mt 26,28). Skrápění krví posvětilo Árona, jeho syny, „jeho roucha ... a roucha jeho synů s ním“ (Ex 29,21; Lv 8,30). Kněz „krev ... stříkne ... na slitovnici a před slitovnicí“ a „takto zprostí svatyni od nečistot synů Izraele a jejich přestoupení, od jakýchkoliv jejich hříchů“ (Lv 16,15–16). Při očišťování od malomocenství kněz „sedmkrát stříkne“ ptačí krev „na toho, kdo je očišťován od malomocenství, prohlásí ho za čistého“ (Lv 14,7)¹⁰¹.

Zde je vyprání roucha v krvi metaforou pro očištění Kristovou krví prolitou na kříži, jak přislubuje prorok „jsou-li vaše hříchy jako šarlat, zbělejší jako sníh“ (Iz 1,18) a žalmista říká „umyj mě, a budu nad sníh bělejší“ (Žl 51,9). Vlastní silou toho nejsme schopni — Izajáš říká, že i „naše spravedlivé činy jsou jako poskvrněné roucho“ (Iz 64,6)¹⁰². Předobrazem rouch vypraných v krvi Beránka je roucho téhož Beránka, který jako předpovězený Mesiáš „ve víně pere svůj oděv, v krvi hroznů své roucho“ (Gn 49,11)¹⁰³.

Za povšimnutí stojí činný rod „vyprali a vybílili“, když předtím bylo řečeno „každému z nich bylo dáno bílé roucho“ (Zj 6,11). Jedná se o tajemství vztahu mezi skutky a milostí, který provází celé dějiny teologie.

Verše 16-17a jsou téměř doslovnou citací prorokových slov „nebudou hladovět ani žíznit, nebude je ubíjet žhavý vítr ani slunce, protože je povede ten, kdo s nimi má sou-

⁹⁸Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 118.

⁹⁹Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 174.

¹⁰⁰Srov. *ibid.*, s. 174.

¹⁰¹Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 354–356, heslo *Krev*.

¹⁰²Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 174.

¹⁰³Srov. *Výklady ke SZ*, sv. I, s. 195

cit, a pomalu je povede ke zřídlně vod“ (Iz 49,10). Izraelský lid na poušti trpěl hladem (Ex 16,3) a žízní (Ex 17,3; 15,4), žízeň a hlad byly stálou hrozbou v době války — Sancheríb se snaží vyděsit obyvatele Jeruzaléma „Chizkijáš vás navádí, aby vás nechal zemřít hladem a žízní“ (1 Kron 32,23)¹⁰⁴. Mojžíšovo varování lidu před odpadnutím od Hospodina „budeš sloužit svým nepřátelům ... v hladu a žízní“ (Dt 28,48) dochází k naplnění ve slovech proroka „jazyk kojence přilnul žízní k patru; děti se dožadují chleba“ „(Pláč 4,4)“.

Nakrmení hladových je skutkem milosrdenství, který nařizuje zákon slovy „otvírej svou ruku pro svého bratra“ (Dt 15,11), a ke kterému vybízí proroci „budeš lámat hladovému svůj chléb“ (Iz 58,7; Ez 18,7).

Žízeň je často spojena se žárem slunce, jak to zažil prorok, když „slunce bilo na Jonášovu hlavu, takže omdléval“ (Jon 4,8), a před nímž chrání Hospodin, „který je ti stínem ... ve dne tě nebude bít slunce“ (Žl 121,5–6), neboť „roztáhne svůj stan“ (Zj 7,15). Naopak spojenci šelmy jsou „ožehnuti velikým žárem“, když „čtvrtý anděl vylil svou misku na slunce“ (Zj 16,8–9)¹⁰⁵.

Beránek jako pastýř — obraz vycházející ze starozákonního pojetí Hospodina jako pastýře vyjádřeného slovy „Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek“ (Žl 23,1)¹⁰⁶ — přivádí vyvolené „k pramenům vod života“ do bezprostřední přítomnosti Boží¹⁰⁷. Žalmista říká „napájíš je proudem svých rozkoší ... u tebe je pramen života“ (Žl 36,9–10) a prorok označuje Hospodina za „pramen živé vody“ (Jer 2,13; 17,13), který přivádí svůj lid „k potokům plným vody přímou cestou, na níž neklopýtnou“ (Jer 31,9).

Slzy doprovázejí smutek ze ztráty milovaného člověka — „Josef padl na tvář svého otce, plakal nad ním“ (Gn 50,1), David „plakala u Abnérova hrobu“ (2 Sam 3,32) a plakal, když slyšel zprávu o smrti Abšalóma (2 Sam 19,1), zajatkyně, kterou si bere Izraelita za ženu „po dobu jednoho měsíce pláče nad svým otcem a svou matkou“ (Dt 21,13), Hagar pláče nad Izmaelem (Gn 21,16). Pláče se při loučení (Rt 1,9.14), v nemoci „slzami svou postel rozmočím“ (Žl 6,6), při namáhavé práci (Žl 126,5–6)¹⁰⁸.

Jan zde cituje proroka „Panovník Hospodin setře slzy z každé tváře“ (Iz 25,8; Zj 21,4). Bůh utěšuje truchlící, ale také odstraní příčiny zármutku¹⁰⁹.

Před rozlomením sedmé pečeti a otevřením svitku jsou Beránkovým znamením označení na čele jeho věrní, aby byli ochráněni před tím co nastane. Jako předobraz nebeské církve zde stojí společně lid starozákonního Izraele i Beránkvi věrní ze všech

¹⁰⁴Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 422.

¹⁰⁵Srov. *ibid.*, s. 423.

¹⁰⁶Viz také kapitulu 4.5 *Pastýř* na straně 42.

¹⁰⁷Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 176.

¹⁰⁸Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 639–640, heslo *Pláč*.

¹⁰⁹Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 423.

národů. Ti společně děkují za svou záchranu Bohu a Beránkovi, rozšiřují nebeský dvůr a opět pronášejí doxologii, která již zazněla dříve.

3.4 Beránkovo vítězství

A uslyšel jsem mocný hlas v nebi, který říkal: „Nyní přišla záchrana, moc a kralování našeho Boha a pravomoc jeho Krista, neboť byl svržen žalobce našich bratří, který je obviňoval před naším Bohem dnem i nocí.“⁽¹¹⁾ Oni nad ním zvítězili pro krev Beránkovu a pro slovo svého svědectví; a nemilovali svou duši až na smrt.⁽¹²⁾ Proto se radujte, nebesa a vy, kdo v nich přebýváte. Běda zemi a moři, neboť k vám sestoupil Ďábel s velikou zuřivostí; ví, že má málo času.“ 12,10–12

Výraz *žalobce* (κατήγωρ) jako označení Satana, svrženého z nebe na zem (Zj 12,9), lze chápat jako *žalobce* na soudu, který se přel s Michaellem o Mojžíšovo tělo¹¹⁰, který „stál po jeho¹¹¹ pravici“ (Zach 3,1), aby obžaloval velekněze Jóšuu a jenž stojí po pravici ničemy (Žl 109,6). Nebo jako *žalobníka*¹¹², zpochybňujícího bohabojnost Jobovu a vyzývajícího Hospodina k jeho zkoušce (Job 1,9)¹¹³.

Avšak po Kristově smrti již nemá žádnou moc obvinít „Boží vyvolené“ (Řím 8,33; Iz 50,8)¹¹⁴, protože Michael »jen« svrhl Satana z nebe, ale „oni nad ním zvítězili“, neboť Kristus jim dává sílu podle příslibení „budeš šlapat po lvu i po zmiji, pošlapeš mladého lva i draka“ (Žl 91,13; srov. Lk 10,19). Zvítězili „pro Beránkovu krev“, která obmývá hřích (Zj 1,5), vykupuje lid (Zj 5,9) a nyní dopomáhá vítězství. Současně zvítězili „pro slovo svého svědectví“, tj. svými skutky¹¹⁵. Ve starozákonní tradici bylo ceněné čelit smrti namísto kapitulace před zlem (1 a 2 Mak) neboť „vzácná je v očích Hospodinových smrt jeho věrných“ (Žl 116,15)¹¹⁶.

„Proto se radujte, nebesa ...“ je parafrází doxologie „nebesa, jásejte s ním, a ať se mu klanějí Boží synové“ (Dt 32,43)¹¹⁷ v Mojžíšově písni. Podobná slova obsahuje prorokova zvolání „výskyjte nebesa“ (Iz 44,23; 49,13) a slova žalmu „radujte se, nebesa“ (Žl 96,11)¹¹⁸. Nebesa mohou jásat, protože Ďábel je svržen, ale země se musí připravit na

¹¹⁰Tuto epizodu obsahovala podle Órigenova svědectví nedochovaná část apokryfního Nanebevzetí Mojžíšova, srov. ORIGEN. *De Principiis*. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 4, Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second, II, 2, 1. Srov. také Jud 1,9 a MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 140.

¹¹¹Čti „Hospodinově“.

¹¹²Takto překládá *Český liturgický překlad*.

¹¹³V podobné úloze vystupuje v apokryfní knize Jubilejí, kde zpochybňuje Abrahamovu víru a lásku k Bohu (Jub 17,16). Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 551

¹¹⁴Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 240.

¹¹⁵Viz předchozí komentář ke vztahu milosti a skutků na straně 20.

¹¹⁶Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 552.

¹¹⁷Nevyskytuje se v hebrejském textu, jen v LXX. Citováno podle *Jeruzalémská bible*.

¹¹⁸Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 244 a také srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 552.

poslední, ale o to zuřivější výlev jeho vzteku, protože nebesa musel opustit a jeho čas na zemi se krátí¹¹⁹. Slova „má málo času“ zřejmě odkazují na dobu mezi nanebevstoupením Krista a jeho ohlášeným druhým příchodem (srov. Sk 1,9–11)¹²⁰.

Tu jsem uviděl, jak z moře vystupuje šelma, která měla deset rohů a sedm hlav; na svých rozích měla deset diadémů a na svých hlavách jména urážející Boha....⁽⁸⁾ budou se jí klanět všichni obyvatelé země, jejichž jména nejsou od založení světa zapsána v knize života toho zabitého Beránka. 13,1.8

Knihy života bude otevřena na posledním soudu (Dan 7,10) a unikne jen ten, „kdo se nachází zapsán v knize“ (Dan 12,1), neboť „pamětní kniha byla ... sepsána pro ty, kdo se bojí Hospodina a kdo si váží jeho jména“ (Mal 3,16). Hříšníky Hospodin „vymaže ze své knihy“ (Ex 32,33) „a nejsou zapsáni mezi spravedlivé“ (Žl 69,69), spravedlivé však Bůh v knize ponechá (Zj 3,5) a budou nazváni svatými — „každý zapsaný k životu v Jeruzalémě“ (Iz 4,3).

To, že někdo může být do knihy zapsán, nebo naopak z knihy vymazán, svědčí o tom, že se nejedná o předurčení, ale spíše o předzvěděni, které můžeme chápat jako Boží matriku nebo evidenci¹²¹.

Alternativně lze překládat závěr verše 13,8 jako „jména ... zapsaná v knize života Beránka zabitého od založení světa“, což by odkazovalo na Hospodinovo předzvěděni smrti Ježíše Krista jako výkupné oběti¹²². Paralelní text však výslovně hovoří o těch „jejichž jméno nebylo od počátku světa zapsáno v knize života“ (Zj 17,8).

A uviděl jsem, hle, Beránek stál na hoře Sión a s ním sto čtyřicet čtyři tisíce těch, kdo mají na svých čelech napsáno jméno jeho i jméno jeho Otce.⁽⁴⁾ To jsou ti, kteří se neposkvrnili se ženami, jsou to panici. To jsou ti, kteří následují Beránka, kamkoli jde. Ti byli vykoupeni z lidí jako prvotiny Bohu a Beránkovi. 14,1.4

Jan odkazuje na slova žalmu „já jsem ustanovil svého krále na Sijónu“ (Žl 2,6), Beránek stojí na místě, kde stával Jeruzalémský chrám¹²³. Proroci píší, že „na hoře Sijón a v Jeruzalémě bude útočiště“ (Jl 3,5; Abd 1,17), „na Sijón přijde vykupitel“ (Iz 59,20)¹²⁴. Slova „zvolil si kmen Judův, horu Sijón“ (Žl 78,68) a „pevnost Sijón, to je Město Davidovo“ (2 Sam 5,7) propojují tuto pasáž se slovy ohlášení Beránka v trůnním sále „zvítězil lev, ten z kmene Judova, kořen Davidův“ (Zj 5,5). Komentáře se rozcházejí v umístění

¹¹⁹Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*, s. 479.

¹²⁰Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times*, kap. Revelation 12–14.

¹²¹Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 150–151.

¹²²V tomto smyslu překládá Bible Kralická „zabitého od počátku světa“ a také parafrázovaný překlad Josefa Kurze „který byl zabit, jak Bůh určil ve své radě už před stvořením světa“. Srov. *ibid.*, s. 151 a také srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 159 a také srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 256. Srov. též „vyhlédnutého před založením světa“ (1 Petr 1,20), „vydaného podle ustanoveného úradku a předzvěděni Božího“ (Sk 2,23).

¹²³Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 159.

¹²⁴Srov. CONSTABLE, Thomas L. *Dr. Constable's Notes on Revelation*, s. 229.

této vize, některé odkazují na pozemský Sijón¹²⁵, jiné přesvědčivě argumentují tím, že se jedná o „nebeský Jeruzalém“ (srov. Žid 12,22)¹²⁶.

Sto čtyřicet čtyři tisíce je symbolické číslo, značící velké množství a současně odkazuje na „sto čtyřicet čtyři tisíce ze všech kmenů synů Izraele“ (Zj 7,4), i když není zcela zřejmé, že se jedná o stejnou skupinu¹²⁷. Srovnáním obou částí docházíme k tomu, že jedná o Beránkovo vojsko, nebo vojska těch, „kteří následují Beránka, kamkoli jde“. Jejich výčet ve verších 7,5–8 používá stejná slova z *kmene* (ἐκ φυλῆς)¹²⁸ a rytmus jako shromáždění a sčítání vojska v Nm 1,21 a násl.¹²⁹ To, že se jedná o identické číslo (ačkoliv počet je jen symbolický), také naznačuje, že nikdo z Beránkových nebyl a není nikdy ztracen¹³⁰.

Paralelní text ke 14,1 je apokryf, ve kterém prorok vidí „na hoře Sijónu tak veliký zástup, že se nedal spočítat“, kterými jsou „vyznavači Božího jména“ a uprostřed nich Božího Syna „kterého na světě vyznali“ (4 Ezd 2,42–47)¹³¹.

Jméno Beránkovo a „jméno jeho Otce“ na čele odkazuje na tituly „Podivuhodný rádce, mocný Bůh, Věčný Otec, Kníže pokoje“ (Iz 9,5)¹³², znamená vlastnictví a ochranu¹³³ a současně je to nové jméno těch, kteří získali synovství skrze Ježíše Krista¹³⁴. Jsou to ti, kteří budou zachráněni, protože budou „vzývat Hospodinovo jméno“ (Jl 3,5; Gn 4,26; 1 Král 18,24; 2 Král 5,11; Žl 116,13; Jer 10,25; Zach 13,9; srov. Sk 2,21) a jejich bude útočiště „na hoře Sijón a v Jeruzalémě ... mezi vyváznuvšími“ (Jl 3,5; Abd 1,17; Iz 37,32). Přivede je tam Hospodin (Jer 3,14), neboť to jsou „Hospodinovi vykoupení ... a věčná radost bude na jejich hlavách“ (Iz 35,10).

Jan nás zřejmě nechce přesvědčit, že všichni vykoupení jsou muži nebo žijí v celibátu, a stejně tak v tomto obrazu nelze hledat argumenty pro pochybné názory o podřadnosti žen, obviňovat pisatele Knihy Zjevení z misogynie nebo předpokládat, že se jedná o pozdější vsuvku¹³⁵. Žena rodička (Zj 12,1–6) a žena připravující se na svatbu

¹²⁵Tuto pozici zastává MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 159

¹²⁶Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 267 a také srov. LaHAYE, Tim. *Revelation Unveiled*, s. 229

¹²⁷Toto uvádí většina komentářů, některé to nepovažují za zásadní. Opačný názor opřený o gramatickou argumentaci zastává MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 159, ale i ten říká, že je to „armáda Beránkova“.

¹²⁸Citováno podle Český liturgický překlad. Český studijní překlad v tomto není konzistentní.

¹²⁹Srov. BEALE, G.K. *John's Use of the Old Testament in Revelation*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1998. *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, vol. 166, s. 24 a dále srov. BAUCKHAM, Richard. *The Theology of the Book of Revelation*, s. 217.

¹³⁰Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 268.

¹³¹Citováno podle SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti: Mimobiblické židovské spisy: Pseudoepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1995–1999, sv. II, s. 215. Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 267

¹³²Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times*, kap. Revelation 12–14.

¹³³Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*,

¹³⁴Srov. TAYLOR, R. A. *Revelation: A Reference Commentary* [online]. 2010 [cit. 2023-03-04], s. 157.

¹³⁵Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 161.

(Zj 19,7) představují obraz Božího lidu a Nový Jeruzalém je zobrazen jako nevěsta (Zj 21,2.9–10)¹³⁶.

Pokud považujeme zde zmiňované *sto čtyřicet čtyři tisíce* za tytéž, o kterých hovoří sedmá kapitola a jedná se o Beránkovo vojsko, pisatel naráží na starozákonní požadavek čistoty pro shromážděné vojsko (Dt 23,10–12)¹³⁷ a (1 Sam 21,5)¹³⁸. Nebo se jedná o požadavek na čistotu rituální, typově obdobný jako když Mojžíš požadoval po lidu „nepřístupujte k ženě“ (Ex 19,15) před sestoupením Hospodina na horu Sinaj¹³⁹, protože do nebeského Jeruzaléma „nevstoupí ... nic nečistého“ (Zj 21,27; Iz 52,1).

Jiná možná interpretace je varování před smilstvem, označujícím v přeneseném smyslu nevěru nebo modloslužbu, jak to používá prorok ve slovech „vezmi si ženu smilstva“ (Oz 1,2) a „smilstvem se odvrátili od svého Boha“ (Oz 4,12; 5,4; 9,1). Ezechiel a Jeremiáš mají na tomto přirovnání postavené své alegorie nevěry Jeruzaléma a Samaří (Ez 23,1–21; Jer 3,1–10)¹⁴⁰, zatímco Izrael, pokud je věrný, je označován jako „panna, dcera sijónská“ (2 Král 19,21; Pláč 2,13; Iz 37,22), „panna izraelská“ (Jer 18,13; Jer 31,4; Am 5,2), „panna, dcera mého lidu“ (Jer 17,14)¹⁴¹. Stejnou metaforu pro modloslužbu jako smilstvo používá sám Jan — v listech do Efezu říká „jsi opustil svou první lásku“ (Zj 2,4), do Pergamu a Thyatir píše „jedli maso obětované modlám a smilnili“ (Zj 2,14; 2,20).

„Ti, kteří následují Beránka“, jsou jeho učedníci¹⁴² nebo jiným způsobem naplnili Ježíšův požadavek k následování¹⁴³. On jde před nimi jako král, „Hospodin v jejich čele“ (Mich 2,13; Iz 52,12), jde před nimi jako oblak a oheň (Ex 13,21), aby „jim osvěcoval cestu“ (Neh 9,19) a oni, stejně jako Izrael následoval Hospodina na poušť, ho následují i „pustinou, zemí neosetou“ (Jer 2,2; Oz 2,16), protože se mu zasnoubili (Jer 2,2; srov. 2 Kor 11,2)¹⁴⁴.

Vykoupení znamená vysvobození z otroctví, které dává Hospodin svým „milosrdenstvím“ a „silou“ (Ex 15,13), jeho „vlastní paží“ (Žl 77,16), podle jeho příslibení (Ex 6,6).

¹³⁶Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 609.

¹³⁷Srov. CAIRD, George Bradford. *A commentary on the Revelation*, s. 179.

¹³⁸Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 234.

¹³⁹Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 160.

¹⁴⁰Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 610.

¹⁴¹Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 267.

¹⁴²Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*, s. 530.

¹⁴³Srov. Mt 19,21: „Chceš-li být dokonalý, jdi, prodej svůj majetek a dej chudým, a budeš mít poklad v nebesích; pak přijď a následuj mne.“ Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 268.

¹⁴⁴Srov. *Jeruzalémská bible*, pozn. ke Zj 14,4.

Výraz „prvotiny“ lze chápat dvěma, vzájemně se doplňujícími způsoby¹⁴⁵. V chronologickém smyslu znamenají „první sklizeň“¹⁴⁶, která bude následována další úrodou¹⁴⁷, až z toho bude „veliký zástup, který nikdo nemohl spočítat“ (Zj 7,9)¹⁴⁸.

Zde se však jedná hlavně o druhý význam — oběť „Bohu a Beránkovi“. Ve starozákonní tradici byl příkaz přinášet „z prvotin všech plodů země“ (Dt 26,2), „to nejlepší z prvotin své země ... do domu Hospodina“ (Ex 23,19; 34,26). Pro různé zemědělské plodiny byly ustanoveny svátek *nekvašených chlebů*, slavnost *žně prvotin* (též *svátek Týdnů* (Nm 28,26; Dt 16,10)) a svátek *sklizeně na konci roku* (Ex 23,15–16; 34,18.22)¹⁴⁹. Svátek nekvašených chlebů byl spojen s vyvedením z Egypta a tedy s velikonoční obětí a hodem beránka (Ex 12,3–27; srov. Mk 14,1). První tři úrody ovocných stromů byly ponechány „nesklizené“, čtvrtá úroda byla darem pro Hospodina (Lv 19,23). Prvotinou patřící Hospodinu bylo „všechno, co otvírá lůno ... prvorozené ze skotu i ovčí“ (Ex 34,19).

Tak, jako prvotiny patřily kněžím, patřil Hospodinu Izrael, „prvotina jeho úrody“ (Jer 2,3)¹⁵⁰, a nyní mu takto patří církve (srov. Jak 1,18), církve „prvorozených“, kteří „přistoupili ... k hoře Siónu“ (srov. Žid 12,23)¹⁵¹.

A jiný, třetí anděl je následoval a volal mocným hlasem: „Kdo se klaní šelmě a jejímu obrazu a přijímá cejch na čelo či na ruku, ⁽¹⁰⁾bude také pít z vína Božího rozhorlení, které je nalito neředitelné v číši jeho hněvu; a bude mučen v ohni a síře před svatými anděly a před Beránkem. ⁽¹¹⁾Dým jejich muk vystupuje na věky věků a dnem i nocí nemají odpočinutí ti, kdo se klanějí šelmě a jejímu obrazu, a ti, kdo přijímají cejch jejího jména.“ 14,9–11

V předchozí kapitole se píše „aby byli zabiti všichni, kteří se nepokloní obrazu šelmy“ (Zj 13,15), zde však třetí anděl ohlašuje trest pro ty, kteří se klanět budou.

Číše Božího hněvu odkazuje na starozákonní obraz Božího hněvu jako číše vína, jak to vyjadřují slova proroků „vezmi z mé ruky tento kalich s vínem hněvu a dej z něj napít všem národům“ (Jer 25,15) a „povstaň dcero Jeruzaléma, která jsi vypila z Hospodinovy ruky kalich jeho zloby“ (Iz 51,17). Podobně říká žalmista „Hospodin má v ruce kalich ... jistě jej i s kalem do dna vypijí všichni ničemové země“ (Žl 75,9) a v knize Jób čteme „ať se napije z kalicha zloby Všemohoucího“ (Job 21,20).

¹⁴⁵Srov. KEATHLEY, J. Hampton III. *Studies in Revelation*, kap. 20. Special Announcements (Rev 14:1–20).

¹⁴⁶Jako variantní čtení uvádí *Český studijní překlad*.

¹⁴⁷Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 271.

¹⁴⁸Takto je výraz *prvotina* (ἀπαρχή) použit v novozákonních listech, kde se hovoří o Epainetovi, „který je Kristovou prvotinou v Asii“ (Řím 16,5) a „lidech z domu Štěpánova“, kteří „jsou prvotinou Achaje“ (1 Kor 16,5). Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 235, v absolutním pořadí je „prvotina Kristus“ (1 Kor 15,22).

¹⁴⁹Srov. *Výklady ke SZ*, sv. I, s. 290–291 a také srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 732–733, heslo *Prvotiny*.

¹⁵⁰Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 235 a také srov. *Český studijní překlad*, pozn. ke Zj 14,4.

¹⁵¹Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times*, kap. Revelation 12–14.

Oheň a síra odkazují na „děšť síry a ohně“ (Gn 19,24), který Hospodin seslal na Sodomu a Gomoru, slova žalmu „na ničemy sešle řeřavé uhlí a síru“ (Žl 11,6) a proroctví „oheň a síru sešlu na něho“ (Ez 38,22). Dým vystupující na věky věků¹⁵² má předlohu v prorokově varování „země se stane planoucí smolou ...v noci ani ve dne neuhasne, navěky bude vystupovat její kouř“ (Iz 34,9-10).

Tyto verše představují jednu z nejobtížnějších pasáží nejen v textech, kde se hovoří o Beránkovi, ale možná v celé Knize Zjevení. Některé komentáře akcentují pohled, že přijetí šelmy je současně odmítnutím Beránka a následky jsou přirozeným vyústěním předchozího rozhodnutí nevěrných¹⁵³. Jiní komentátoři se přiklánějí k tomu, že hlavním smysl této pasáže je pastorační a jde tedy o varování Janovým současníkům před možným následkem odpadnutí nebo i na první pohled nevinné kompromitace se státní mocí, a nikoliv o objektivní popis osudu hříšných¹⁵⁴. Někteří další však varují před tím, aby popsání výjevy byly zlehčovány a chápány jen alegoricky¹⁵⁵.

Uviděl jsem něco jako skelné moře smíšené s ohněm a ty, kteří vycházeli vítězni z moci té šelmy, z moci jejího obrazu i z moci čísla jejího jména; stáli na skelném moři, měli Boží harfy⁽³⁾ a zpívali píseň Božího otroka Mojžíše a píseň Beránkovu: „Veliké a podivuhodné jsou tvé skutky, Pane Bože Všemohoucí, spravedlivé a pravdivé jsou tvé cesty, Králi národů. ⁽⁴⁾Kdo by se nebál tebe, Pane, a neoslavoval tvé jméno? Neboť ty jediný jsi svatý; všechny národy přijdou a pokloní se před tebou, protože tvé spravedlivé soudy vyšly najevo.“ 15,2-4

„Skelné moře“ zmiňoval Jan už ve Zj 4,6, kde ho popisoval „podobné křišťálu“, odkaz na „cosi podobné klenbě jako třpyt hrozivého ledu¹⁵⁶“ (Ez 1,22), nad kterou „bylo cosi podobné trůnu vzhledem jako safír“ (Ez 1,26; Ez 10,1). Mojžíš, Áron a starší Izraele viděli pod Hospodinovým „nohama“ cosi podobné safírové dlažbě, průzračné jako samo nebe“ (Ex 24,10).

Za povšimnutí stojí obraz spojující protichůdné živly, oheň a vodu. Prorok obdobně viděl ohnivou řeku, proudící a vycházející od trůnu (Dan 7,10) a apokryfní pisatel spatřil trůn, zpod něhož „vycházely proudy planoucího ohně“ (1 Henoch 14,18-19)¹⁵⁷. Ve skelném moři smíšeném s ohněm můžeme vidět nebeské Rudé moře, kterým procházejí mučedníci a které je odděluje od jejich nepřátel¹⁵⁸ a v ohni symbol soudu, očištění (Zj 3,18) a zkoušek věřících (srov. 1 Petr 4,12)¹⁵⁹.

¹⁵²Stejná formulace se objevila již dříve, kdy živé bytosti „vzdají slávu a čest a díky Sedícimu na trůnu, Žijícímu na věky věků“ a čtyřadvacet starců se mu klaní.

¹⁵³Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 621.

¹⁵⁴Srov. BORING, M. Eugene. *Revelation*, s. 170 a také srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 172

¹⁵⁵Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 275-276.

¹⁵⁶Variantní čtení „třpyt krystalu“ uvádí *Český studijní překlad*.

¹⁵⁷Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 631.

¹⁵⁸Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 286.

¹⁵⁹Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 631.

„Skelné moře smíšené s ohněm“ můžeme také chápat jako zhmotnění duhy, kterou Hospodin ustanovil „věčnou smlouvu mezi Bohem a každou živou duší v celém tvorstvu“ (Gn 9,9–16), a tedy jako vyjádření toho, že nyní na konci věků tato smlouva nepřestává platit, ale dochází definitivního naplnění, které překonává její původná smysl.

Trojnásobné opakování motivu „vycházeli vítězů z moci“ nejen zdůrazňuje hodnotu vítězství a vysvobození, ale současně akcentuje různé aspekty tohoto vysvobození. Život pod nadvládou šelmy neznamenal jen přímý útlak věřících, ale i to, že byli pod tlakem uctívat její obraz a nosit její znamení¹⁶⁰. Oni to odmítli a smrtí získali vítězství (srov. 1 Kor 15,54–58)¹⁶¹.

Vítězové stojí — tím je vyjádřena jejich důstojnost, podtržená tím, že mají v ruce *harfy*, které byly zatím vyhrazeny pro staší před trůnem (Zj 5,8). Výraz „Boží harfy“ znamená harfy, které obdrželi *od Boha*, podobně jako andělům *bylo ... dáno sedm polnic* (Zj 8,2), a současně harfy *pro Boha* jako nástroj určený k bohoslužbě (Žl 33,2; 81,3; 92,4; 144,9; 1 Kron 9,11)¹⁶².

Označení otrok¹⁶³ v souvislosti s Mojžíšem¹⁶⁴ můžeme nalézt v různých knihách Starého zákona — „Mojžíš, otrok Hospodinův ... zemřel“ (Dt 34,5), „Hospodin ... mluvil prostřednictvím svého otroka Mojžíše“ (1 Král 8,56), „Hospodin ... poslal Mojžíše, svého otroka“ (Žl 105,26) — a ve spojení *Boží otrok* nebo *otrok Hospodinův* slovo nevyjadřuje nízké sociální postavení, ale spíše čestný titul¹⁶⁵. Jan tento výraz používá pro sebe i ostatní křesťany (Zj 1,1; 2,20; 7,3; 22,6).

Píseň¹⁶⁶, která zaznívá, je někdy — v souvislosti s odkazem na přechodu Rudého moře (Zj 15,2) a sedmi miskami Božího hněvu v následující kapitole jako obrazu egyptských ran — uváděna jako parafráze Mojžíšovy písně z knihy Exodus (Ex 15,1–18)¹⁶⁷. Jiné komentáře pak upřednostňují inspiraci jinou Mojžíšovou písní, kterou přednesl před svou smrtí (Dt 32,1–43)¹⁶⁸. Shodně se však uvádí, že jeden nebo druhý zdroj je

¹⁶⁰Český ekumenický překlad zde volně, ale výstižně překládá „zvítězili nad dravou šelmou, nesklonili se před jejím obrazem a nenechali se označit číslicí jejího jména“. Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 172

¹⁶¹Srov. KEATHLEY, J. Hampton III. *Studies in Revelation*, kap. 21. Prelude to the Seven Last Plagues (Rev 15:1-8).

¹⁶²Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 632.

¹⁶³Tento výraz, jak ho používá Český studijní překlad, je v překladech spíše neobvyklý. Český ekumenický překlad i Jeruzalémská bible mají „služebník“, stejně Bible21 nebo Hejčl. Pavlík volí slovo „nevolník“.

¹⁶⁴Obdobně se hovoří o praotcích Abrahamovi (Gn 26,24; Žl 105,6.42) a Jákobovi (Ez 37,25), králi Davidovi (Žl 18,1), proroku Eliášovi (2 Král 9,36) i prorocích všeobecně (Jer 7,25). Srov. Český studijní překlad, pozn. ke Gn 34,5.

¹⁶⁵Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 632.

¹⁶⁶Většina komentářů se shoduje, že se nejedná o písně dvě, ale píseň jedinou *Mojžíšovu* a *Beránkovu*. srov. *ibid.*, s. 632 a také Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 286

¹⁶⁷Srov. *ibid.*, s. 286–287.

¹⁶⁸Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 257.

bohatě transformován a rozvinut za využití odkazů na další starozákonní texty¹⁶⁹. Jako příklady lze uvést následující odkazy, ze kterých je vidět, že téměř každé slovo *písně* má svou starozákonní přelohu:

- „velké jsou skutky Hospodinovy“ (Žl 111,2; Žl 92,6; Dt 11,7)
- „Hospodin je spravedlivý ve všech svých cestách“ (Žl 145,17; Dt 32,4)
- „kdo by se tě nebál, králi národů“ (Jer 10,7)
- „všechny národy ... přijdou a budou oslavovat tvé jméno“ (Žl 86,9; Žl 22,28)
- „mnohé národy přijdou“ (Mich 4,2)
- „mé jméno je velké mezi národy“ (Mal 1,11)
- „zraku pohanů odhalil svou spravedlnost“ (Žl 98,2)

Ti budou válčit s Beránkem, ale Beránek je přemůže, protože je Pán pánů a Král králů, a ti, kteří jsou s ním, jsou povolání, vyvolení a věrní. 17,14

Proti Beránkovi a jeho věrným bojuje deset králů — králů světa, kteří se srocují „proti Hospodinu a proti jeho pomazanému“ (Žl 2,2) —, a šelma (Zj 17,12-13). Nemusí se jednat nutně o skutečný válečný konflikt, ale obecně o boj, střet¹⁷⁰ nebo pronásledování, které pisatel přirovnal k válce již dříve, když říká „drak ... rozpoutal válku proti ostatním z jejího potomstva“ ((Zj 12,17))¹⁷¹. Střet nekončí smrtí králů, protože oni se vzápětí postaví proti nevěstce¹⁷², ale jejich *přemožením*, které se neuskutečňuje mečem jako zbraní, ale mečem Božího slova, které vychází z jeho úst (Zj 1,16; 2,16; 19,15.21; srov. Žid 4,12).

Beránkovy tituly „Pán pánů a Král králů“¹⁷³, vyjadřující jeho panování nad zemí, však nejsou výsledkem jeho vítězství nad králi a šelmou, ale naopak předpokladem a východiskem tohoto vítězství. On tyto tituly získal už předtím svým vítězstvím na kříži, protože on je „prvorozený z mrtvých a vládce králů země“ (Zj 1,5), vítězný lev (Zj 5,5), který o sobě říká „já jsem zvítězil“ (Zj 3,21) a „přemohl svět“ (Jan 16,33)¹⁷⁴.

Beránkovi následovníci jsou *povolání* k víře, ti, které Hospodin *vyvolil*¹⁷⁵ „ze všech národů“ (Dt 7,6; 10,15; srov. 1 Petr 2,9) a jejichž odpovědí je *věrnost* „až na smrt“ (Zj 2,10) a slovo svědectví (Zj 12,11)¹⁷⁶. Aktivní účast věrných na vítězství je obrat obvyklý

¹⁶⁹srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 257 a také Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 286 a také srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 633

¹⁷⁰Sloveso *πολεμέω* mšže také znamenat *bojovat* nebo také *být ve sporu*. TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. In *Řecko-český Nový zákon*. Praha: Česká biblická společnost, 2011, Srov.

¹⁷¹Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 194.

¹⁷²Český studijní překlad zde překládá „smilnici“.

¹⁷³Viz dále kapitolu 4.6 *Pán pánů a Král králů* na straně 43.

¹⁷⁴Srov. CAIRD, George Bradford. *A commentary on the Revelation*, s. 220, 246.

¹⁷⁵Zde není to napětí mezi povoláním a vyvolením, jak ho používá Mt 22,14.

¹⁷⁶Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 679–680.

v apokalyptických spisech — „kdo milujete skutky nespravedlnosti ... budete vydáni do rukou spravedlivých“ (1 Henoch 98,12)¹⁷⁷.

3.5 Beránkova svatba a závěr knihy Zjevení

A uslyšel jsem jakoby hlas velikého zástupu a jakoby zvuk mnohých vod a jakoby zvuk silných hromů: „Haleluja, ujal se kralování Pán, náš Bůh, ten Všemohoucí. ⁽⁷⁾Radujme se a jásejme a vzdávejme mu slávu, protože přišla svatba Beránkova a jeho žena se připravila; ⁽⁸⁾a bylo jí dáno, aby si oblékla zářivě čistý kment.“ Tím kmentem jsou spravedlivé činy svatých. ⁽⁹⁾A řekl mi: „Napiš: Blahoslavení, kdo jsou pozváni k Beránkově svatební hostině.“ Ještě mi řekl: „Toto jsou pravá Boží slova.“ 19,6–9

Veliký zástup chválící Boha se už neomezuje jen na nebe (Zj 19,1), ale zdá se, že zahrnuje i zástupy pozemské¹⁷⁸. Je to díky tomu, že Bůh se ujal svého kralování (Zj 19,6; 11,17), jak to předpověděli proroci — „Bůh nebes nastolí království“ (Dan 2,44), „Bůh se ujal kralování“ (Iz 52,7), „Hospodin ... bude kralovat“ (Mich 4,7) a nastává konec časů¹⁷⁹. Zaznívá zvuk „mnohých vod“ a „silných hromů“, na začátku Knihy Zjevení spojovaný jen se samotným Kristem (Zj 1,5), podobný zvuku křídel bytostí z prorokova vidění (Ez 1,24), zvuku ohlašujícímu příchod Hospodina (Ez 43,2) a hlasu Hospodina nebo jeho anděla (Dan 10,6).

Zvolání Ἀλληλουϊά je transliterací hebrejské výzvy הַלְלוּ־יְהוָה, *chvalte Hospodina*, která se objevuje na začátku (Žl 106; 111), na konci (Žl 104; 105) nebo na obou místech (Žl 146) některých žalmů. V Novém zákoně se tato transliterace vyskytuje pouze na čtyřech místech ve Zj 19. Nyní se naplňuje prorokova výzva „jásejme a radujme se v jeho záchraně“ (Iz 25,9; Žl 118,24; srov. Mt 5,12) a příslib „velice se budu veselit v Hospodinu, má duše bude jásat v mém Bohu“ (Iz 61,10).

Příprava na svatbu spočívá v oblečení slavnostních šatů a šperků, protože „cožpak zapomene panna na své ozdoby nebo nevěsta na svoje pentle?“ (Jer 2,32) a „nevěsta ... se zdobí svými předměty“ (Iz 61,10). Okrášlení nevěsty je i úkolem ženicha¹⁸⁰, neboť „ozdobil jsem tě ... dal jsem ti ... krásný věnec na hlavu“ (Ez 16,11-12) a „Kristus ... církvev ... očistil vodní koupelí v slovu“ (Ef 5,25–26)¹⁸¹ a „sám sobě postavil slavnou církev, která by neměla poskvrny ani vrásky“ (Ef 5,27).

Nevěsta, církev, si obléká „zářivě čistý kment“ (Zj 19,8), jak to předpověděl prorok „ovinul jsem tě jemným plátnem a zakryl jsem tě hedvábím“ (Ez 16,10; Ez 16,13) a žal-mista říká „její plášť je protkávaný zlatem. V pestře tkaných šatech je uváděna ke králi“

¹⁷⁷Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 318.

¹⁷⁸Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 728.

¹⁷⁹Srov. ROLOFF, Jürgen. *The Revelation of John*, s. 212.

¹⁸⁰Obraz Beránka jako ženicha je podrobně rozveden kapitole 4.7 *Ženich* na straně 44.

¹⁸¹Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 208.

(Žl 45,14–15). Barva oblečení nevěsty je bílá v protikladu k purpurovému a šarlatovému oděvu nevěstky (Zj 17,4)¹⁸² a tím oblečením „jsou spravedlivé činy svatých“ (Zj 19,8), kteří „svá roucha vyprali a vybělili v krvi Beránkově“ (Zj 7,14).

Obraz hostiny jako symbol záchrany a příchodu Božího království obsahují starozákonní i novozákonní texty. Prorok píše, že „Hospodin ... uspořádá pro všechny národy ... hostinu ... z jídel tučných, dužnatých, a z přečištěných vyzrálých vín“ (Iz 25,6; srov. Mt 22,4) a apokryfní spis říká „spravedliví a vyvolení ... se Synem člověka budou jíst“ (1 Henoch 62,14–15)¹⁸³.

Vtom přišel jeden z těch sedmi andělů, kteří měli sedm misek plných sedmi posledních ran, a promluvil se mnou slovy: „Pojď, ukážu ti Nevěstu, ženu Beránkovu.“⁽¹⁰⁾ V Duchu mne odnesl na velikou a vysokou horu a ukázal mi svaté město Jeruzalém, jak sestupuje z nebe od Boha,⁽¹¹⁾ mající Boží slávu. 21,9–11

Anděl, nyní přistupující k Janovi, je bezpochyby týž, který k němu přišel již dříve, aby mu ukázal „soud nad tou velikou smilnicí“ (Zj 17,1), což je zdůrazněno téměř identickým slovosledem obou pasáží¹⁸⁴. Je tak podtržena souvislost obou pasáží a kontrast mezi oběma městy, která jsou zobrazena jako nádherně odděné ženy, ale v prvním případě je to Babylon, alegorie Říma, představovaný nevěstkou a nyní Jeruzalém, choť Beránkova¹⁸⁵.

Jan je andělem *odnesen* na vysokou horu jako přímý odkaz na proroka Ezechiela, jehož „Duch ... pozdvihl mezi zemi a nebesa“ (Ez 8,3) a v dalším vidění ho Hospodin „ponechal ... na velmi vysoké hoře“ (Ez 40,2). Motiv přijímání poselství od Boha na hoře je vlastní starozákonní tradici — Abraham přijímá Hospodinovo požehnání na hoře, kde měl obětovat svého syna Izáka (Gn 22,2–18), „Hospodin zavolal Mojžíše na vrchol hory“ (Ex 19,20), aby mu předal desatero přikázání, „Mojžíš vystoupil na horu“ (Ex 24,15), aby přijal pokyny ke zhotovení archy úmluvy¹⁸⁶, z hory Nebó vidí Mojžíš zaslíbenou zemi (Dt 32,49; Nm 27,12)¹⁸⁷.

Vysoká hora, ze které Jan vidí nebeský Jeruzalém, je zřejmě i místem, kam město sestupuje¹⁸⁸, neboť „vyvýšená ... je hora Sijón ... město velkého krále“ (Žl 48,3), „hora Hospodinova domu bude pevně stát jako přední z hor“ (Iz 2,2), „bude Hospodin zástu-

¹⁸²Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 340.

¹⁸³Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 729.

¹⁸⁴Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 377. Většina českých překladů tuto shodu nezachovává důsledně; výjimkou jsou překlady Sýkorův, Škrabalův nebo Pavlíkův.

¹⁸⁵Srov. *ibid.*, s. 377 a také srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 227–228

¹⁸⁶Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 812.

¹⁸⁷Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Nový Jeruzalém ze Zj 21,22–22,5 na pozadí starozákonních textů*. In ROSKOVEC, Jan (ed.). *Od Mojžíše k Novému zákonu: Deset biblických výkladů*. Jihlava: Mlýn, 2021, s. 190.

¹⁸⁸Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 228.

pů kralovat na hoře Sijón a v Jeruzalémě“ (Iz 24,23; Jl 4,17; Mich 4,1–2) a „Jeruzalém bude vyvýšen“ (Zach 14,10)¹⁸⁹.

Jeruzalém *sestupuje* z nebe a tak nebe sestupuje k člověku, který ho sám nemůže dosáhnout přes svoje veškeré úsilí. Opět zde můžeme vidět kontrast mezi obrazy Jeruzaléma a Babylonu, kde se kdysi lidé snažili vybudovat „věž, jejíž vrchol bude v nebi“ (Gn 4,9)¹⁹⁰. Sestupující Jeruzalém současně paradoxně převrací starozákonní tradici, že do Jeruzaléma se nechodí, ale do Jeruzaléma se *vystupuje*¹⁹¹ — „tam *vystupují* kmeny, kmeny Hospodinovy“ (שָׁשֶׁם עָלוּ שְׁבָטִים שְׁבָטֵי־יְהוָה) (Žl 122,4).

Nebeský Jeruzalém má *Boží slávu* a je tak naplněno vidění proroků, že „Hospodino-va sláva naplnila dům“ (Ez 43,5; Iz 60,1–2) a „Hospodinův výrok, budu ... slávou v jeho středu“ (Zach 2,9)¹⁹².

A hradba toho města má dvanáct základních kamenů a na nich dvanáct jmen dvanácti Beránkových apoštolů. 21,14

Tento verš zdůrazňuje aspekt nebeského Jeruzaléma jako shromáždění Božího lidu, tedy jako *místa*, ve kterém žijí *lidé v přítomnosti Boží*¹⁹³. „Jména ... dvanácti kmenů synů Izraele“ (Zj 21,12) na branách města jsou na základních kamenech doplněna o jména dvanácti¹⁹⁴ apoštolů jako obraz jednoty církve a starozákonního Izraele¹⁹⁵.

Avšak svatyni jsem v něm neviděl, neboť jeho svatyní je Pán Bůh Všemohoucí a Beránek. (23) *A to město nepotřebuje slunce ani měsíc, aby mu svítily. Ozářila ho Boží sláva a jeho lampou je Beránek.* 21,22–23

Na tomto místě se Janova vize vzdaluje od vidění proroka Ezechiela a jeho detailního popisu chrámu (Ez 40–46)¹⁹⁶ a Tobitova slova „zase zbudují Jeruzalém ve vší jeho nádheře a bude v něm zase postaven Dům Boží, jak to hlásali izraelští proroci“¹⁹⁷ (Tob 14,5) jsou zde překonána způsobem, který si starozákonní pisatel nedokázal představit. Samo město je chrámem, protože je posvěcováno neustálou přítomností Boží, podle

¹⁸⁹Srov. BAUCKHAM, Richard. *The Theology of the Book of Revelation*, s. 132–133 a také srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 812

¹⁹⁰Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 228.

¹⁹¹Nejde o nadmořskou výšku, ale o to, že Jeruzalém je chápán jako duchovně vyšší místo — srov. *Výklady ke SZ*, sv. III, s. 528. Tato tradice má odraz i ve slovech „Petr vystoupil do Jeruzaléma“ (Sk 11,2) a „ani jsem nevystoupil do Jeruzaléma“ (Gal 1,17).

¹⁹²Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 814.

¹⁹³Pro hlubší promýšlení jednoty těchto aspektů srov. BAUCKHAM, Richard. *The Theology of the Book of Revelation*, s. 132–143.

¹⁹⁴„Dali jim losy a los padl na Matěje; i byl volbou připojen k jedenácti apoštolům.“ (Sk 1,26)

¹⁹⁵Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 229 a také Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 379

¹⁹⁶Srov. *ibid.*, s. 383 a také srov. MATHEWSON, David. *A New Heaven and a New Earth: The Meaning and Function of the Old Testament in revelation 21.1–22.5*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2003. *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, vol. 238, s. 159

¹⁹⁷Citováno podle *Jeruzalémská bible*.

slov proroka „on vám bude svatyní“ (Iz 8,4)¹⁹⁸. Hospodinův výrok zní „budu bydlet uprostřed nich a procházet se mezi nimi“ (Lv 26,12) a jinde čteme „Vždyť Hospodin, tvůj Bůh, se prochází uprostřed tvého tábora“ (Dt 23,15)¹⁹⁹.

Jak již předpověděli proroci „nebude ti již slunce za světlo ve dne, ani měsíc pro svou zář ti nebude svítit v noci“ (Iz 60,19), „zastydí se měsíc a bude zahanbeno slunce“ (Iz 24,23) a „nebude den a nebude noc, ale stane se, že ve večerním čase bude světlo“ (Zach 14,7). Uzavírá se tím příběh stvořeného světa, který započal první den, když Bůh učinil světlo a oddělil ho od tmy (Gn 1,3–4), a k tomu účelu pak čtvrtý den stvořil „světla na nebeské klenbě ... aby ovládala den a noc“ (Gn 1,14.18)²⁰⁰.

Město je ozařováno Boží slávou — tou slávou, kterou viděli Izraelité „jako stravu-jící oheň na vrcholu hory“ (Ex 24,17), neboť „od záře před ním vzplálo řeřavé uhlí“ (2 Sam 22,17), „jeho zář je jako svítání“ (Hab 3,4) a „Hospodin bude tvým věčným světlem a tvůj Bůh tvou slávou“ (Iz 60,19). Jako byly izraelské svatyně ozařovány lampami (Ex 25,37), zapalovanými „večer co večer“ (2 Kron 13,11), tak zde Boží světlo ozařuje celé město²⁰¹. Nový Jeruzalém osvětlovaný přítomností Boží je v příkrém kontrastu s obrazem Babylonu, v němž už „nikdy ... nezasvitne světlo lampy“ (Zj 18,23)²⁰².

A nevstoupí do něho nic nečistého ani ten, kdo činí ohavnost a lež, ale jen ti, kdo jsou zapsáni v Beránkově knize života. 21,27

Jeruzalém je „město svaté“ do kterého „již nikdy ... nevejde neobřezaný“²⁰³ ani nečistý“ (Iz 52,1; Iz 35,8; Ez 44,9).

Knihy života byla spolu s další knihou nebo knihami otevřena v předchozí kapitole a „mrtví byli souzeni podle svých skutků, zapsaných v těch knihách“ (Zj 20,12), neboť „do tvé knihy se zapisovaly všechny dny“ (Žl 139,16; Žl 56,9) a „je to přede mnou napsáno“ (Iz 65,6)²⁰⁴. Motiv knihy života se objevuje již několikrát dříve včetně explicitního vyjádření, že jde o knihu „života toho zabitého Beránka“ (Zj 13,8)²⁰⁵.

I ukázal mi řeku vody života, čirou jako křišťál, která vycházela z trůnu Božího a Beránkova. 22,1

Zde se Jan vrací ke svému předobrazu Ezechiela nového Jeruzaléma²⁰⁶, ve kterém prorok viděl řeku vyvěrající pod chrámovým vchodem — „odspodu prahu domu vyvě-

¹⁹⁸Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 821. Viz také dále kapitolu 4.8 Svatyně na straně 44.

¹⁹⁹Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 383.

²⁰⁰Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Nový Jeruzalém ze Zj 21,22-22,5 na pozadí starozákonních textů*, s. 190.

²⁰¹Viz dále kapitolu 4.9 *Lampa* na straně 45.

²⁰²Srov. MATHEWSON, David. *A New Heaven and a New Earth*, s. 163.

²⁰³Toto je třeba vnímat ve světle Pavlových slov, že „pravá obřízka je obřízka srdce Duchem“ (Řím 2,29), kterou uskutečňuje Kristus (Kol 2,11) jako naplnění slov „Hospodin, tvůj Bůh, obřeže tvé srdce“ (Dt 30,6). Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 529–530, heslo *Obřezání, obřízka*.

²⁰⁴Srov. UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times*, kap. Revelation 21–22.

²⁰⁵Viz výše komentář k verši 13,8 na straně 23.

²⁰⁶Srov. CAIRD, George Bradford. *A commentary on the Revelation*, s. 480.

rala voda na východ“ (Ez 47,1). Podobný nebo téměř identický obraz nalzáme i u jiných proroků²⁰⁷ — „z Hospodinova domu bude vyvěrat pramen“ (Jl 4,18), „z Jeruzaléma bude vyvěrat živá voda“ (Zach 14,8) jako „vzedmutá řeka, kterou požene Hospodinův Duch“ (Iz 59,19) a „tam pro nás bude vznešený Hospodin místem řek“ (Iz 33,21). Žalmista říká „řeka svým proudem oblažuje Boží město“ (Žl 46,5). Voda je běžnou metaforou pro dary, které Bůh dává svému lidu a věčnou spásu — Hospodin sám sebe označuje za „pramen živé vody“ (Jer 2,3; Jer 17,13) a dává příslib „vyleji vody na žíznivého“ (Iz 44,3). V předchozí kapitole sedící na trůně říká „já dám žíznivému zadarmo napít z pramene vody života“ (Zj 21,6) jako odkaz na „všichni žízniví, pojďte k vodám, i ten, kdo nemá peníze“ (Iz 55,1).

Oproti prorokům dostává Jan dar přesnějšího vidění a píše, že voda života nevyvěrá z města nebo chrámu (který zde ani není, protože svatyní je Bůh a Beránek), ale přímo „z trůnu Božího a Beránkova“. Tímto obrazem se vracíme do trůnního sálu a v návaznosti na předchozí úvahu o tom, že je zde přítomna celá Boží Trojice²⁰⁸, se nabízí myšlenka, že řeka vody života je obrazem Ducha svatého²⁰⁹.

Nic prokletého již nebude. V tom městě bude Boží a Beránkův trůn a jeho otroci mu budou sloužit 22,3–4
⁽⁴⁾*a budou vidět jeho tvář a na jejich čelech bude jeho jméno.*

Ve slovech „nic prokletého již nebude“ můžeme vidět potvrzení a zdůraznění toho, že „nic nečistého“ nemá do nového Jeruzaléma přístup (Zj 21,27). Lze je však chápat i tak, že skončil trest uvalený Bohem na lidstvo za spáchání prvotního hříchu. Součástí trestu bylo vyhnání ze zahrady, kterou Bůh vysadil v Edenu (Gn 2,8), a zamezení přístupu ke stromu života v ní (Gn 3,22–24). Nyní vyvolení přicházejí sice už ne do zahrady, ale do města, do nebeského Jeruzaléma, kde však teče řeka a nachází se zde „strom života, nesoucí dvanáctero ovoce“ (Zj 22,2)²¹⁰.

Vidíme zde též odkaz na proroka, který slibuje, že „klatba již nebude, Jeruzalém bude bydlet v bezpečí“ (Zach 14,11), ale Jan tento příslib zásadně rozšiřuje, když v předchozím verši hovoří o stromě, jehož „listí ... slouží k léčení národů“ (Zj 22,2), a překonává tím klatbu nad národy, která následuje u Zacharjáše (Zach 14,12 a násl.), a o které mluví i Izajáš slovy „Hospodinovo rozhořčení je proti všem národům ... zasvětil je zká-

²⁰⁷Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Nový Jeruzalém ze Zj 21,22–22,5 na pozadí starozákonních textů*, s. 193–194.

²⁰⁸Viz výše komentář k verši 5,6 na straně 14.

²⁰⁹Srov. REYNOLDS, Edwin. The Trinity in the Book of Revelation. *Journal of the Adventist Theological Society* [online] 2006, roč. 17, č. 1 [cit. 2023-04-07], s. 69 a také srov. SMITH, Brandon D. *The Trinity in the Book of Revelation: Seeing Father, Son, and Holy Spirit in John's Apocalypse*. Downers Grove, IL: IVP Academic, 2022. *Studies in Christian Doctrine and Scripture*,

²¹⁰Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 824.

ze“ (Iz 34,2) a Jeremjáš proklíná Babylon (Jer 50–51)²¹¹. Válka definitivně skončila, do ohnivého jezera je uvržena šelma, její falešný prorok, Ďábel i Smrt (Zj 20,10–14)²¹².

V trůnním sále ještě stál Beránek před trůnem (Zj 5,6), ale nyní Jan vidí „Boží a Beránkův trůn“. Pokud připustíme, že na Boží trůn může usednout jen Bůh, Jan tak vypovídá o Beránkovi, že je totožný s Bohem²¹³.

Význam výrazu otrok jako označení pro Božího služebníka byl diskutován již dříve²¹⁴. Slova „budou sloužit“ jsou v řeckém textu vyjádřena výrazem *λατρεύουσιν*, který neznamena sloužit obecně, ale konat bohoslužbu²¹⁵, sloužit Bohu v bázni, lásce a poslušnosti²¹⁶. Při pokušení na poušti Ježíš cituje Starý zákon, když říká „Neboť je psáno: ‚Pánu, svému Bohu, se budeš klanět a jen jemu *sloužit*.“²¹⁷ (Mt 4,10; Dt 6,13; 10,20). Hospodin říká Mojžíšovi „budete Bohu sloužit na této hoře“ (Ex 3,11) a lid slibuje „Hospodinu, svému Bohu, budeme sloužit“ (Joz 24,24).

Žádný člověk Boha „nemůže vidět a zůstat naživu“ (Ex 33,20). Lid je varován „aby nezkoušeli proniknout k Hospodinu, aby ho viděli“ (Ex 19,21) a Hospodin Mojžíšovým prostřednictvím varuje Árona „aby nezemřel, neboť se ukazují v oblaku nad slitovnicí“ (Lv 16,2). „Mojžíš si skryl tvář“ (Ex 3,6), „Elijáš ... zavinul svou tvář pláštěm“ (1 Král 19,13) a dokonce i serafové „si zakrývali tvář“ (Iz 6,2). Vidět Boha a zůstat na živu bylo výsadou mimořádných postav v mimořádných chvílích — nejpřednější synové Izraele „spatřili Boha“ (Ex 24,11), „Hospodin mluvil s Mojžíšem tváří v tvář“ (Ex 33,11; Nm 12,8) a po Mojžíšovi „již nepovstal prorok ... který by znal Hospodina tváří v tvář“ (Dt 34,10).

Překážkou je nejen propast mezi Boží vznešeností a omezením člověka, ale zátěž, kterou si neseme od prvotního hříchu, po jehož spáchání „ukryli se člověk i jeho žena před tváří Hospodina“ (Gn 3,8).

Žalmy hovoří o touze vidět Boží tvář „kdy předstoupím, abych se ukázal před Boží tváří“ a snad naznačují budoucí naplnění této touhy „spatřím tvou tvář v spravedlnosti; až procitnu, budu nasycent tvým zjevem“ „(Žl 17,15)²¹⁸ slovy, která můžeme chápat jako příslib vzkříšení²¹⁹. To, že vyvolení „budou vidět jeho tvář“ také znamená, že tohoto

²¹¹Srov. JAUHIAINEN, Marko. „The Minor Prophets in Revelation“, s. 169.

²¹²Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 824.

²¹³Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 243.

²¹⁴Viz výše komentář, včetně poznámky pod čarou, k verši 15,3 na straně 28.

²¹⁵Srov. TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*,

²¹⁶Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 824.

²¹⁷Citováno podle *Český liturgický překlad*, který však ve Zj 22,3 používá slova *budou se klanět*. Ze současných českých překladů překládá obě novozákonní pasáže konzistentně jen Pavlík a Bible21. V překladu Deuteronomia panuje mezi českými překlady shoda na slově *sloužit*.

²¹⁸Srov. HARRINGTON, Wilfrid J. *Knihy Zjevení*, s. 240.

²¹⁹Srov. *Jeruzalémská bible*, poznámka k Žl 17, 15.

vidění se již neúčastní žádné zprostředkující stvoření²²⁰ a nic tedy nestojí mezi člověkem a Bohem.

Motiv Božího jména na čele se vyskytl již dříve jako vyjádření vlastnictví, ochrany a nového synovství, které dává Bůh a Beránek svým věrným²²¹.

Poslední dvě kapitoly uzavírají nejen Knihu Zjevení a poselství, které nám Jan zanechal, ale i příběh tohoto světa obnovený novým stvořením. Příznačně se zde vrací motivy Boží a Beránkovy slávy, která byla vyslovována v úvodní scéně v trůnním sále a při klanění v sedmé kapitole. Je zde i téma záchrany vyvolených a jejich přebývání v Boží přítomnosti.

Janův text tedy můžeme oprávněně vnímat jako přinášející naději a povzbuzení, že to, co se odehrává mezi začátkem a koncem — dějiny světa od stvoření, pozemský život každého člověka a »apokalyptické« události na sklonku věků — představují sice nedílnou část celého příběhu, ale jednou skončí. Zůstane však věčný Bůh, jeho sláva a budoucí přebývání lidí s ním.

²²⁰Srov. BENEDICTUS XII. *Benedictus Deus: Pontificia definitio dogmatis de visione beatifica Sanctorum ante iudicium universale in caelo fruientium* [online]. 1336 [cit. 2022-08-12],

²²¹Viz výše komentář k verši 14,1 na straně 24.

4 Starozákonní předobrazy Beránka a jejich interpretace v Knize Zjevení

Jednotlivé předobrazy a symboly jsou v následujícím textu uváděny v pořadí, jak se v Knize Zjevení objevují.

4.1 Lev z kmene Judova

Ve verši 5,5 je Beránek představován jako „lev, ten z kmene Judova“ jako odkaz na slova „jsi lví mládě, Judo“, která pronáší Jákob ve své závěti (Gn 49, 1–27). Prvorozeným byl Rúben, ale Jákob ho prvorozenství zbavuje za jeho incident „s Bilhou, konkubínou svého otce“ (Gn 35,22), a dává ho Judovi slovy „tvoji bratři ti budou vzdávat chválu“ (Gn 49,8)²²². Juda se osvědčil jako ochránce svého bratra Benjamina, kterého si nedal vzít, jako si lev nenechá vzít svou kořist (Iz 5,29²²³; 31,4²²⁴), a vystoupil s ním (tj. přivedl) ho z Egypta — „z kořisti jsi vyrostl“ nebo „od kořisti jsi *vystoupil* vzhůru“ (Gn 49,9). Nakonec je Juda přirovnáván k lvici, odmítající vstát — od kořisti nebo od svého svého mláděte (Gn 24,9)²²⁵.

Obraz lva má dva hlavní významy – sílu a panování. Odvaha a síla lva představovaly ideál válečníka. „Saul a Jónatan ... byli ... silnější než lvi“ (2 Sam 1,23), Chúšaj ve své radě Abšalomovi pronáší přirovnání „bojovník, který je odvážný jako lev“ (2 Sam 17,10), „Juda zvaný Makabejský ... soupeřil se lvem v hrdinských činech“ (1 Mak 3,1.4)²²⁶. Bileám ve svém požehnání říká o Izraeli „povstává lid jako lvice, zvedá se jako lev“ (Nm 23,24), přísloví praví „lev, hrdina mezi zvířaty, před nikým neustoupí“ (Př 30,30)²²⁷.

Ve svém požehnání Jákob říká „neodstoupí žezlo od Judy“ (Gn 49,10) a davidovští králové pocházeli z kmene Juda. Vedle opěradel Šalomounova trůnu „stáli dva lvi“ a „dvanáct lvů na šesti schodech“, které k trůnu vedly (1 Král 10,19–20)²²⁸. Příklad říká, že „hrůza, kterou král nahání, je jako řvaní mladého lva“ (Př 20,2). Síla mesiášského krále se přenáší i na lid a „ostatek Jákoba bude mezi národy ... jako lev mezi lesní zvěří,

²²²V nástupnictví jsou přeskočeni Šimeón a Lévi za zabití Šekema a vyvraždění města (Gn 34). 1 Kron 5,1 na základě jiné tradice přisuzuje prvorozenství Josefovi. Srov. *Výklady ke SZ*, sv. II, s. 529

²²³„Jeho řev je jako řev lvice; zařve jako mladý lev, zavrčí, uchopí kořist a bezpečně odnese; není nikdo, kdo by ji vysvobodil.“

²²⁴„Tak jako lev či mladý lev mručí nad svou kořistí a neděsí se hlasu spousty pastýřů ... před jejich halasem se nekrčí“

²²⁵Srov. *Výklady ke SZ*, sv. I, s. 194–195

²²⁶Citováno podle *Jeruzalémská bible*,

²²⁷Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 375 a také srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 374–375, heslo *Lev*

²²⁸Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 375.

jako mladý lev ve stádu ovcí“ (Mich 5,7). K obrazu ideálního krále patří i spravedlnost a „spravedlivý si je jistý jako mladý lev“ (Př 28,1).

Lva jako Mesiáše zná i apokryfní čtvrtá²²⁹ kniha Ezdrášova — *rozzuřený lev* vysvobozuje lid z bídy a těší ho až do dne soudu (4 Ezd 11,37; 13,31–36)²³⁰.

4.2 Kořen Davidův

Jako „kořen Davidův“ nejprve označí Beránka, předtím než se objeví, jeden ze starších v trůnním sále (Zj 5,5). Jako zdroj tohoto označení je obvykle označován text „vzejde proutek z pařezu Jišajova“ (Iz 1,1) nebo „kořen Jišajův, který bude stát jako korouhev národů“ (Iz 11,10). Zatímco první pasáž je proroctví, které se týká následníka královského rodu Davidova a tvoří součást většího celku (Iz 10,33–11,5), druhá je pravděpodobně pozdějším dodatkem, který dává dřívějšímu proroctví více mesiášské a univerzalistické rysy²³¹. V prvním verši je přislíbeným vysvoboditelem výhonek z kořene, zatímco ve druhé je samotným kořenem.

V kontextu samého konce knihy Zjevení, kde vypovídá tento titul Ježíš sám o sobě „já jsem kořen a rod Davidův“ (Zj 22,16), se ukazuje, že oba verše není nutné chápat jako *alternativy*, ale jako vzájemně se *doplňující* části jednoho proroctví. Ježíš jako člověk pochází z rodu Davidova a jako Bůh je Stvořitelem světa, on je tedy současně kořen i výhonek²³², „počátek i konec“ (Zj 22,16), a kdyby on sám nebyl celou dobu skrytý v pařezu Jišajově, nemohl by z něj vyrazit jako vítězný výhonek²³³. Jiný prorok totéž vyjádřil slovy předpovědi „z tebe mi vzejde ten, kdo bude vládnout nad Izraelem, ten, jehož původ je odedávna, ode dnů věčných“ (Mich 5,1).

Mesiášská interpretace Iz 11,1 nebo Iz 11,10 se mezi židy a v raném křesťanství objevuje ještě před Knihou Zjevení. V deuterokanonických spisech je to „Pán však neodvolá své slitování ... dá Jakubovi zbytek a Davidovi kořen, který z něho vzešel“ (Sir 47,22), apoštol Pavel parafrázuje Iz 11,10 jako „Bude kořen Isajův“ (Řím 15,12). Apokryfní Závěť Judova říká „On je výhonek nejvyššího Boha ... z vašeho kořene se zrodí základ“ (24,4–5)²³⁴. V rukopisech od Mrtvého moře můžeme číst „výhonek Davidův ...

²²⁹Podle číslování v latinských biblích, kde jako 1. a 2. kniha jsou počítány kanonické Ezdráš a Nehe-miáš

²³⁰Srov. GUTHRIE, Donald. The Lamb in the Structure of the Book of Revelation. *Vox Evangelica* 1981, roč. 12, s. 64, a také Citováno podle SOUŠEK, Zdeněk. *Knihy tajemství a moudrosti*, sv. II, s. 249, kde je odkazována syrská verze ztotožňující lva s Pomazaným ze semene Davidova.

²³¹Srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 151.

²³²Srov. RYDELNIK, Michael – BLUM, Edwin (ed.). *The Moody Handbook of Messianic Prophecy: Studies and Expositions of the Messiah in the Old Testament*. Chicago, IL: Moody Publishers, 2018, s. 937 a také srov. CAIRD, George Bradford. *A commentary on the Revelation*, s. 286

²³³Srov. KEIL, C.F. – DELITZSCH, F. *Old Testament Commentary*, sv. The prophecies of Isaiah, vol. I, s. 286

²³⁴Citováno podle SOUŠEK, Zdeněk. *Knihy tajemství a moudrosti*, sv. III, s. 241

(povstane) na Sijó(nu) (na) konci dnů“ (4Q174²³⁵ 1,11-12) a explicitní mesiášské proctví, které propojuje motivy Davida a Judy²³⁶, „(ne)ustoupí vládce od kmene Judova ... přijde mesiáš spravedlnosti, výhonek Davidův“ (4Q252²³⁷ 5,1.3-4)²³⁸.

Někteří komentátoři věnují pozornost předloze Zj 5,5 u Jeremiáše ve slovech „vzbudím Davidovi spravedlivý Výhonek“ (Jer 23,5) a v Hospodinově výroku „způsobím, aby Davidovi vyrašil spravedlivý Výhonek“ (Jer 33,15)²³⁹. *Výhonek* se posléze stává vlastním jménem a mesiášským titulem v Hospodinových slovech „přivedu svého otroka, Výhonek“ (Zach 3,8) a „muž jménem Výhonek, vzejde ze svého místa a postaví Hospodinův chrám“ (Zach 6,12)²⁴⁰.

4.3 Beránek

Specifickým předobrazem Beránka je ... beránek. Výraz *arnion* (ἀρνίον) se kromě Knihy Zjevení (28 výskytů²⁴¹) v Novém Zákoně vyskytuje jen jako „pas mé beránky“ (Jan 21,15). Gramaticky se jedná o zdobnělinu, ale v novozákonní době již takto nebyl chápán a byl v podstatě synonymem výrazu *amnos* (ἄμνος).

Pokud hledáme předobrazy ve Starém zákoně, musíme kromě *arnion*, které má LXX pouze čtyři výskyty²⁴², vzít také do úvahy právě *amnos* s téměř sto výskyty v LXX, kde je používáno jako označení pro obětní beránky. Motiv obětního beránka ale zjevně není dostatečným předobrazem pro Krista vítězného a oslaveného. To může být také důvodem, proč se pisatel Knihy Zjevení rozhodl pro *arnion*, které dává širší prostor pro výklad, místo *amnos*²⁴³. Zdá se, že Jan sám zformoval motiv Beránka, aby zviditelnil oba aspekty Krista, ponížení a oslavení, v jejich jednotě — „Ježíš je Pánem nad světem a dějinami pouze na základě svého sebeobětování ve smrti“²⁴⁴.

Různé komentáře akcentují různé tradice, nebo jejich kombinace, ve výkladu, odkud pochází Janova postava Beránka²⁴⁵. Ponecháme-li stranou okrajová vysvětlení jako

²³⁵4QFlor

²³⁶Srov. BAUCKHAM, Richard. *Climax of Prophecy: Studies on the Book of Revelation*. Edinburgh: T&T Clark Ltd, 1993, s. 214.

²³⁷4QP Bless (4QcommGen A)

²³⁸Citováno podle *Rukopisy od Mrtvého moře*. Přel. SEGERT, Stanislav – ŘEHÁK, Robert – BAŽAN-TOVÁ, Šárka. Praha: OIKOYMENH, 2007.

²³⁹Srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 150.

²⁴⁰Prvotně se toto vztahovalo na Zerubábelu, ale brzy začalo být chápáno jako mesiášské prorocství. Srov. *Český studijní překlad*, poznámka k Zach 6,2.

²⁴¹Nepočítaje jeden výskyt (13,11), kdy je k beránkovi připodobněna šelma.

²⁴²Jer 1,19; 50,45 a Žl 114 4.6. Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 86

²⁴³Srov. HILLYER, Norman L. „The Lamb“ in the Apocalypse. *Evangelical Quarterly: An International Review of Bible and Theology* [online] 1967, roč. 39, č. 4 [cit. 2023-03-10], s. 229. Ani další novozákonní výskyt v Jan 21,15 není použit čistě ve významu oběti.

²⁴⁴Srov. ROLOFF, Jürgen. *The Revelation of John*, s. 79.

²⁴⁵Srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 155.

válečného apokalyptického berana (Dan 8,3) nebo astrologicko-mytologického symbolu, jsou zde dvě základní linie výkladu. První vidí předobraz Beránka v beráncích zabitých při vyjití z Egypta, druhý v Izajášově trpícím služebníkovi, který byl „jako beránek vedený na porážku“ (Iz 53,7; Jer 11,19).

Není třeba však chápat oba předobrazy jako konkurenční, ale jako vzájemně se doplňující²⁴⁶. Klasický komentář k Iz 53,7 říká: „Všechny výroky v Novém zákoně ohledně Beránka Božího jsou odvozeny z tohoto proroctví, ve kterém němý typ Paschy nachází jazyk.“²⁴⁷. Dokladem jednotného chápání obou předobrazů ve staré církevní tradici je spis *Peri Pascha (O Pasše)* Melitóna ze Sard (tedy místa, kde sídlila církevní obec, jíž je adresován list ve třetí kapitole Knihy Zjevení²⁴⁸), napsaný kolem roku 170. Jedná se velikonoční homilii (následovanou liturgickým hymnem), pravděpodobně o výklad Ex 12,1–20²⁴⁹, v němž Melitón cituje Iz 53,7–8 s výslovným odkazem na proroka Izajáše (*Peri Pascha* 64,443–446)²⁵⁰.

Překvapivě málo komentářů zmiňuje jako předobraz Beránka Abrahamův výrok „Bůh si opatří beránka k zápalné oběti“ (Gn 22,8), kterým odpovídá na Izákovu otázku po obětním zvířeti při cestě na do země Mórija (Gn 22,2), kde měl obětovat svého syna. Mórija je v dalších spisech ztotožněna s místem, na kterém Šalomoun vystavěl jeruzalémský chrám (2 Kron 3,1).

4.3.1 Trpící služebník

Je jisté, že již první křesťané viděli v Iz 53 předpověď Kristova utrpení. Dokladem toho je výklad Filipa dvořanovi etiopské královny (Sk 8,32–22; Iz 53,7–8)²⁵¹. Explicitně se na Izajáše odkazují evangelia slovy „on sám naše slabosti vzal a nemoci nesl“ (Mt 8,17; Iz 53,4)²⁵² a „byl započten mezi bezzákonné“ (Lk 22,37; Iz 53,12). Bez přímého odkazu cituje pisatel listu „On ,se nedopustil hříchu““ (1 Petr 2,22; Iz 53,9)²⁵³.

²⁴⁶Srov. McDONALD, H. D. *The New Testament Concept of Atonement: The Gospel of the Calvary Event*. Cambridge, UK: James Clarke & Co Ltd, 2006, s. 61.

²⁴⁷Srov. KEIL, C.F. – DELITZSCH, F. *Old Testament Commentary*, sv. The prophecies of Isaiah, vol. II, ed. 1890, s. 297

²⁴⁸Srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 158.

²⁴⁹Srov. RECINOVÁ, Monika. *Melitón ze Sard, Peri Pascha (O pasše)* [Rigorózní práce] [online]. Disertační práce. Masarykova univerzita, 2011 [cit. 2023-03-11], s. 75.

²⁵⁰Srov. MELITÓN ZE SARD. *O Pasše*. In *Melitón ze Sard, Peri Pascha (O pasše)* [Rigorózní práce] [online]. Masarykova univerzita, 2011 [cit. 2023-03-11], s. 96.

²⁵¹Srov. HILLYER, Norman L. „The Lamb in the Apocalypse“, s. 230.

²⁵²Matouš necituje podle LXX, ale hebrejské verze. Srov. *Český studijní překlad*, poznámkový aparát, a dále Srov. VLKOVÁ, Gabriela Ivana – PLÁTOVÁ, Jana. *Izaiáš, komentovaný překlad*, s. 310

²⁵³Srov. *ibid.*, s. 310–311.

4.3.2 Velikonoční Beránek

Ježíš jako velikonoční beránek nové smlouvy v raně křesťanské tradici má nejstarší doklad ve slovech „Kristus, náš velikonoční Beránek byl za nás obětován“ (1 Kor 5,7; 1 Petr 1,19). Chápání Krista jako velikonočního beránka je součástí Janových odkazů na Exodus. Ježíš „byl zabit“ (Zj 5,9) stejně jako byl zabit beránek (Ex 12,6)²⁵⁴, jehož krví byly potřeny obě veřeje a nadpraží (Ex 12,7; Ex 12,22), aby smrt nemohl vstoupit a lid mohl být vysvobozen z otroctví. Kristus Beránek však smrt přemáhá definitivně svou krví prolitou na kříži a nabízí nám věčnou spásu.

Nová píseň k oslavě Beránka (Zj 5,9–10) obsahuje výslovný odkaz na příslib „budete mým královstvím kněží a svatým národem“ (Ex 19,6). Zachránění Beránkem vycházejí „z moci šelmy“ a stojí „na skelném moři“ (Zj 15,2), stejně jako „synové Izraele šli prostředkem moře po suchu“ (Ex 14,22; Ex 14,29) a „Hospodin zachránil Izraele z moci Egypťanů“ (Ex 14,30)²⁵⁵. Vysvobození poté zpívají „píseň Božího otroka Mojžíše a píseň Beránkovu“ (Zj 15,3) stejně jako když „lid ... uvěřil Hospodinu a jeho otroku Mojžíšovi“ a „Mojžíš a synové Izraele zpívali Hospodinu tuto píseň“ (Ex 14,31–15,1).

Velikonoční motivy se dále objevují v pasážích, popisujících nikoliv přímo Beránka, ale události poté, co „otevřel sedmou pečeť“²⁵⁶. To, co následovalo po zaznění některých polnic jsou přímé odkazy na egyptské rány²⁵⁷ — krupobití (Zj 8,7; Ex 9,23), proměnění vody v krev (Zj 8,8; Ex 7,20), tma (Zj 8,12; Zj 9,2; Ex 10,21–23), kobylky (Zj 9,3–5; Ex 10,14–15)²⁵⁸.

4.3.3 Smírná oběť

V první kapitole Knihy Zjevení se mluví o Ježíši Kristu jako o tom, který „svou krví nás rozvázal z našich hříchů“ (Zj 1,5). Podobná slova „svou krví jsi vykoupil“ (Zj 5,9) v písni oslavující Beránka — i když bez explicitní zmínky o hříchu — vedou k vnímání podobnosti s beránkem zabíjeným jako „oběť za hřích ... oběť za vinu“ (Lv 14,13)²⁵⁹.

²⁵⁴Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 377.

²⁵⁵Srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 158.

²⁵⁶Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 377.

²⁵⁷Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 172.

²⁵⁸Obdobné paralely s egyptskými ranami je možno nalézt i po vylití sedmi misek Božího hněvu (Zj 16), ale už jde mimo záměr této práce.

²⁵⁹Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 377 a dále srov. FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation*, s. 158

4.4 Syn člověka

Výraz *Syn člověka* se v Knize Zjevení v souvislosti s Beránkem²⁶⁰ přímo neobjevuje, ale když Beránek přistupuje k trůnu (Zj 5,7), tak tento obraz upomíná na slova proroka „synu člověka podoben, přiblížil se až k Věkovitému a před něj směl předstoupit“ (Dan 7,13).

Daniel mohl být inspirován mesiášskými proroctvými „syn je nám dán ... dal mu jméno Podivuhodný rádce, mocný Bůh, Věčný Otec, Kníže pokoje“ (Iz 9,5) a „dívka otěhotní, porodí syna“ (Iz 7,14)²⁶¹.

Apokryfní pisatel vidí Syna člověka v přítomnosti Hlavy dnů²⁶² jako „bytost, jež měla lidskou tvář plnou dobroty“ (1 Henoch 46,1). On „bude světlem národům“ a „všichni ... budou před ním padat na kolena, aby se mu klaněli“ (1 Henoch 48,4–5; Zj 7,9–10).

Jiný apokryf popisuje „muže, vystupujícího z hlubin moře“, jehož „Nejvyšší uchovává ... aby sám osvobodil své stvoření“ (4 Ezd 13,25–26). On se zjeví jako „Syn“, který „bude stát na vrcholu hory Sijón“, kam se shromáždí „nescíslné množství“ (4 Ezd 13,32–36; Zj 14,1).

4.5 Pastýř

Ve verši 7,17 čteme „Beránek, který je uprostřed trůnu, je bude pást a povede je k pramenům vod života“. Zřejmě první starozákonní aluze, která nám vytane na mysl, jsou slova žalmu „Hospodin je můj pastýř ... přivádí mě k vodě na místech odpočinku“ (Žl 23,1). Na Hospodina jako pastýře se obrací i jiné žalmy — „pastýři Izraele, naslouchej“ (Žl 80,2), „zachraň svůj lid ... pas jej“ (Žl 28,9) — a vidí ho takto i proroci, když spojují roli pastýře s *královskou mocí* „panovník Hospodin přichází ... bude pást své stádo jako pastýř, svou paží shromáždí jehňata“ (Iz 40,10) nebo akcentují úlohu pastýře jako ochránce „ten, který rozptýlil Izrael, ho shromáždí a bude ho střežit jako pastýř své stádo“ (Jer 31,10).

Skrze Ezechiela a Jeremiáše se Hospodin nejprve vymezuje proti nehodným vládcům „běda pastýřům Izraele, kteří byli pastýři sami sobě ... pásli sami sebe a mé ovce nepásli“ (Ez 34,1–8; Jer 23,1–2; Zach 11,5), poté se sám staví do role pastýře „vyhledám své ovce a budu o ně pečovat ... budu je pást na izraelských horách ... budu je pást na dobré pastvině“ (Ez 34,11–15; Jer 23,3), který je současně *soudcem* „budu je pást spravedlivě ... já konám soud mezi dobytčetem a dobytčetem“ (Ez 34, 15–22), a nakonec

²⁶⁰Zjevení poskytuje Janovi *někdo* „jako Syn člověka“ (Zj 1,13), který se sám tituluje také jako „Syn Boží“ (Zj 2,18).

²⁶¹Srov. *Výklady ke SZ*, sv. IV, s. 609.

²⁶²To je obdoba Věkovitého u Daniela.

slibuje Izraele nového pastýře z Davidova rodu „ustanovím nad nimi jednoho pastýře ... svého otroka Davida“ (Ez 34,23)²⁶³ a „David bude nad nimi králem a jediný pastýř bude pro ně všechny“ (Ez 37,24). Podobně říká Jeremiáš „ustanovím jim pastýře a budou je pást ... vzbudím Davidovi spravedlivý Výchonek“ (Jer 23,4–5; Jer 3,15) a Mesiáše jako pastýře vidí i prorocí „bude stát a pást své stádo v Hospodinově síle“ (Mich 5,3).

S rolí pastýře byl spojován úřad *kněze*: „ti, kteří se zabývají zákonem, mě neznají. Pastýři se proti mně vzbouřili“ (Jer 2,8), *krále*: „viděl jsem celý Izrael rozptýlený po horách jako ovce, které nemají pastýře“ (1 Král 22,15), „Hospodin ti řekl: Ty budeš pást můj lid Izrael“ (2 Sam 5,2) i *proroka*: „já jsem se nedral, abych byl tvým pastýřem“ (Jer 17,16)²⁶⁴, tedy všechny úřady, které jsou obsaženy v osobě Krista Beránka.

4.6 Pán pánů a Král králů

Ve Starém zákoně je Hospodin nazýván „Bohem bohů a Pánem pánů“ (Dt 10,17) a žalmista říká „vzdávejte díky Pánu pánů“ (Žl 136,3). Gramaticky se v hebrejštině jedná o superlativ²⁶⁵ a to umožňuje překládat originální text předlohy **יְהוָה יְהוָה** alternativně například jako *Nejvyšší Pán*, ale současně lze vazbu chápat jako vyjádření důstojnosti a odměny Kristových následovníků (srov. 1 Tim 6,15). Obdobně se praví, že „Král králů vzbudil ... Antiochův hněv“ (2 Mak 13,4) a v apokryfním spisu říkají archandělé Hospodinu „ty jsi Pán pánů, Bůh bohů, Král králů“ (1 Henoch 9,4)²⁶⁶.

Identické tituly, které se vypovídají ve Zj 17,14 o Beránkovi, jsou v další části knihy přiřčeny Kristu, které je nese v podobě bílého jezdce „na plášti a na svém boku“ jako své jméno (Zj 19,16). Na boku, stejně jako se nosí sečná nebo bodná zbraň, jak to přikázal Mojžíšovými ústy Hospodin synům Léviho „připášte si každý meč k boku“ (Ex 32,27), „Ehúd si zhotovil dvojsečný meč ... a připásal si ho ... na pravý bok“ (Sd 3,16), „k boku si připáš meč, hrdino, v nádheře a důstojnosti“ (Žl 45,4), „každý se mečem opásal“ (Pís 3,8)²⁶⁷, ale zde je tím mečem samotné Boží jméno a jeho slovo, které „ostřejší než jakýkoli dvousečný meč“ (Zj 1,16; 2,16; 19,15.21) a „jako kladivo, které tříští skálu“ (Jer 23,29).

Jako krále králů oslovuje Daniel babylonského krále Nebúkadnesara²⁶⁸ (Dan 2,37) a stejně o něm mluví Ez 26,7. Janovo vyjádření má tedy i ironický podtext, protože

²⁶³Srov. MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*, s. 175–176.

²⁶⁴Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 596–597, heslo *Pastýř*.

²⁶⁵Srov. GESENIUS, Wilhelm. *Hebrew Grammar*. Oxford: Clarendon Press, 1910, §133 rem.2.

²⁶⁶Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 291.

²⁶⁷Srov. CAIRD, George Bradford. *A commentary on the Revelation*, s. 246–247.

²⁶⁸Nebúkadnesar po vyslechnutí prorocí naopak říká Danielovi „váš bůh je bůh bohů a pán králů“ (Dan 2,47).

Beránek přemůže „ženu sedící na šelmě“, která má na čele „napsané jméno: ‚Tajemství, Babylon, ten veliký, matka smilnic a ohavností země‘“ (Zj 17, 3.5).

4.7 Ženich

Ve Starém zákoně je běžný obraz manželství nebo svatby mezi Hospodinem a Izraelem, jak píší proroci „vešel jsem s tebou ve smlouvu ... a stala ses mou“ (Ez 16,8), „tvým manželem je tvůj Tvůrce ... Hospodin tě povolal jako ... ženu mládí“ (Iz 54,5–6), „tvá země bude mít manžela ... radostí ženicha z nevěsty se z tebe bude radovat tvůj Bůh“ (Iz 62,4–5). Hospodin jako manžel slibuje Izraeli věrnost „zasnoubím si tě navěky ... spravedlností, právem, milosrdenstvím a slitováním“ (Oz 2,21) a na oplátku očekává věrnost od svého lidu „pamatuji na tebe, na oddanost tvého mládí, na lásku tvého zasnoubení“ (Jer 2,2)²⁶⁹. Celá Píseň písní je chápána jako alegorie vztahu mezi Hospodinem a Izraelem²⁷⁰. Nevěrný Izrael odpadající od Hospodina je zpodobňován jako nevěrná žena — „jako žena nevěrně opouští svého druha, tak jste se nevěrně zachovali ke mně“ (Jer 3,20), „smilnila jsi proti svému jménu ... takže jsi porušila smlouvu“ (Ez 16,15–59; 23,1–21; Jer 3,1–10; Oz 4,12–15).

4.8 Svatyně

Když Jan říká „svatyni jsem v něm neviděl“, můžeme to chápat tak, že ve městě chrám očekával, vždyť pro proroka Ezechiela, na kterého se Jan odkazuje, byl popis chrámu zásadní částí jeho výpovědi (Ez 40–48). Současně však prorok celou knihu uzavírá slovy „město má od toho dne jméno: Hospodin tam přebývá“ (Ez 48,35). Podobně říká Jeremiáš „v onen čas nazvou Jeruzalém Hospodinovým trůnem“ (Jer 3,17).

Ve Starém zákoně přítomnost Boží činí dané místo svatým, neboť čteme „Hospodinova sláva naplnila příbytek“ (Ex 40,34), „Hospodinova sláva naplnila Hospodinův dům“ (1 Král 8,10; Ez 44,4) a „Hospodinova sláva vstoupila do domu“ (Ez 43,4). Archa úmluvy a chrám byly způsobem, kterým byla zprostředkována Boží přítomnost mezi jeho lidem²⁷¹.

Nyní však již mezi Hospodinem a jeho lidem nic nestojí, protože „bude přebývat s nimi a oni budou jeho lid, a sám Bůh bude s nimi“ (Zj 21,3). Není již tedy třeba vyhrazené místo Božího přebývání, jak to předpověděl prorok slovy „truhla Hospodinovy

²⁶⁹Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 729.

²⁷⁰Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*, s. 205.

²⁷¹Srov. ROLOFF, Jürgen. *The Revelation of John*, s. 245.

smlouvy; nepřijde jim na mysl, nebudou si ji připomínat, nebude jim chybět a nebude už zhotovena“ (Jer 3,16)²⁷².

4.9 Lampa

Hospodin přísahal Davidovi „připravím lampu svému pomazanému“ (Žl 132,17)²⁷³ a „slíbil, že dá jemu i jeho synům lampu po všechny dny“ (2 Král 8,9). Beránek jako „světlo spravedlivých bude jasně zářit“ (Př 13,9), prorok předpovídá „světlo Izraele se stane ohněm a jeho Svatý plamenem“ (Iz 10,17) a „lid ... uvidí veliké světlo ... na ně zazáří světlo“ (Iz 9,1). „A národy budou chodit v jeho světle“ (Zj 21,24), jak předpověděl prorok „národy půjdou ke tvému světlu“ (Iz 60,3).

Syn je „čistým vyzařováním slávy Všemohoucího“²⁷⁴ (Mdr 7,25), který „zazářil na ně ze Seíru, zaskvěl se z hory Páranu“ (Dt 33,2) a o kterém prorok říká „nad tebou zazáří Hospodin“ (Iz 60,2), „Hospodin bude tvým věčným světlem“ (Iz 60,2). O Hospodinovi jako světlu mluví žalmy „Hospodin je mé světlo“ (Žl 27,1) a „halíš se světlem jako pláštěm“ (Žl 104,2), vyznávají ho tak proroci: „Hospodin je mým světlem“ (Mich 7,8), a ve svých posledních slovech říká David „Ty jsi, Hospodine, mé světlo, Hospodin prozařuje mou temnotu“ (2 Sam 22,29).

Obraz lampy může být také převzat z obrazu proroka Elijáše, jehož „slovo žhnulo jako pochoděň“ (Sir 48,1)²⁷⁵.

²⁷²Srov. OSBORNE, Grant R. *Revelation*, s. 759–761.

²⁷³Srov. KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation*, s. 821.

²⁷⁴Citováno podle *Jeruzalémská bible*.

²⁷⁵Citováno podle *ibid.* Srov. FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation*, s. 35.

Závěr

Ve své práci jsem se zabýval významem obrazu Beránka v Knize Zjevení se zaměřením na jeho původ, charakteristiky a použití postavy autorem, a kontextem, ve kterém tato osoba vystupuje. V průběhu psaní práce jsem se rozhodl změnit v původně navrženém názvu „Postava Beránka v Knize Zjevení a její starozákonní předobrazy“ slovo *postava* za *osoba*. Tento výraz mnohem lépe vyjadřuje skutečnost, že se nejedná o literární postavu, ale — ačkoliv nedokonalými lidskými prostředky popsanou — reálnou osobu, osobu par excellence, druhou osobu trojjediného živého Boha. Osoba Beránka v Knize Zjevení je hlubokým a mnohostranným symbolem, který odhaluje osobu a dílo Ježíše Krista ve vztahu k Bohu, stvoření, dějinám a lidstvu.

Pro všechny žánry obsažené v knize — epištolu, apokalypsu a prorocství — platí to, že jsou primárně určeny pro pisatelovy současníky a v tomto smyslu je třeba vnímat zvláště některé problematické pasáže. Současně však tím, že jde o vidění událostí na konci časů s výrazným eschatologickým obsahem, se jedná o dílo aktuální v každé době a tedy i dnes.

Knih Zjevení je textem, který ze všech knih Nového zákona obsahuje největší počet starozákonních citací, odkazů a narážek. Autor nejenže nikde výslovně neuvádí zdroj, ale ani informaci, že jde o citaci. Celkem se jedná o několik set míst, jejichž forma má široký rozsah od doslovného převzetí celých vět až po nepřímé narážky, u nichž mezi komentátory napanuje shoda, jestli je možné je ztotožnit s konkrétním textem.

Z pohledu *christologických titulů* je třeba odlišovat úvodní část (Zj 1–3) a závěrečnou pasáž (Zj 22,6–21) od části centrální, představující vlastní vidění (Zj 4–22,5). Osoba Beránka se objevuje jen v této centrální části, ale současně je to zde zásadní a zcela převažující christologický titul, který je určující pro celý zbytek Janovy symboliky.

Slovo beránek (*arnion*) se v celém Novém zákoně vyskytuje již jen na jediném místě a představuje tak výraz charakteristický právě pro Knihu Zjevení, jehož mimořádnost je podtržena tím, že zde má charakter vlastního jména. Původ tohoto obrazu Krista je široce diskutován, ale většina komentářů se shoduje na dvou vzájemně se doplňujících předobzích, kterými jsou beránci zabití při vyjití z Egypta a Izajášův trpící služebník „jako beránek vedený na porážku“.

Beránek, vstupující na scénu v trůnním sále, je uváděn jako „lev z kmene Judova“ a „kořen Davidův“, tedy Mesiáš, o kterém mluvili proroci. Od počátku tak autor vyjadřuje svoje vnímání Beránka Krista jako předpovězeného ve Starém zákoně, ale vzápětí dává najevo svůj smysl pro paradox a překvapení, kdy se ohlašovaný vítězný král objevuje v podobě Beránka „jako zabitého“. Jan tak v jedné osobě spojuje utrpení a slávu, slabost a moc, oběť a svrchovanost.

Beránek na sobě nese symboly moci a vědění, ztělesněných jako rohy a oči, a je mu prokazováno úcta a jsou mu přiřčeny atributy *dobrořečení, slávy a moci*, které jsou vzápětí opakovány spolu s Beránkem i pro Boha, sedícího na trůnu. Tyto atributy byly předtím (Zj 4,11) přiřčeny Bohu Stvořiteli a Jan tak poprvé dává najevo, že Beránek je *Syn rovný Otci*. Ve spojení se *sedmi duchy Božími* (Zj 5,6) můžeme tuto scénu chápat jako výpověď o přítomnosti celé *Trojice*. Trojiční symboliku pak můžeme znovu identifikovat v závěru knihy v obraze řeky vody života, která vytéká z trůnu Božího a Beránkova (Zj 22,1).

Beránek je zabítý a vzkříšený Pán, který je *schopen otevřít Boží svitek*, obsahující Boží předurčení pro konec časů a má tak přístup k Božím tajemstvím a svrchovanost nad dějinami. Svitek může otevřít, protože svou smrtí vykoupil Bohu lidi „z každého kmene, jazyka, lidu a národu“ (Zj 5,9). Svou smrtí a vzkříšením přináší svým věrným vzkříšení a věčný život (Zj 20,4–6; 21,3–4).

Beránek je nositelem spásy (Zj 7,10) pro ty, kteří svá roucha *vyprali a vybělili v jeho krvi* a pro ty kteří ho následují (Zj 14,4). Bůh nám darováním spásy dává nezaslouženou milost a současně očekává, že na tuto milost odpovíme svými skutky. Je aktivní ve vykonávání Božího soudu.

Ve střední pasáži vrcholí odvěký boj, mezi Bohem a jeho odpůrci, kteří jsou zde ztělesněni jako šelma a její falešný prorok. Oba jsou se svými příznivci a těmi, kteří se jim klaní, vrženi do ohnivého jezera, do kterého je nakonec uvržen i Dábel — drak, který šelmě propůjčil svou moc — a Smrt.

V závěru knihy Beránek vystupuje jako ženich Církve, své Nevěsty, která je současně zobrazována jako město, Nový Jeruzalém sestupující z nebe. V něm budou Bůh a Beránek — společně, čímž je vyjádřena jejich stejná hodnota — na věky sedět na trůnu mezi svými služebníky, Božím lidem, který je jednotou starozákonního Izraele a Kristovy Církve, neboť na branách města jsou jména „dvanácti kmenů synů Izraele“ a na jeho základních kamenech jména „dvanácti Beránkových apoštolů“ (Zj 21,12.14).

Zjevení dané Janovi, tedy i Kniha Zjevení a s ní celé Písmo svaté, se uzavírá vrcholným eschatologickým příslibem, že Beránkovi a Boží služebníci budou hledět na jeho tvář — opět zde čteme jednotné číslo jako vyjádření jednoty osob v Trojici — a kralovat s ním na věky věků.

Literatura

Edice biblického textu a biblické překlady

Bible: Český liturgický překlad [online]. 2019 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <<https://bible.liturgie.cz/>>.

Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. ISBN 978-80-86449-61-6.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona [Ekumenický překlad]. 2. vyd. Praha: Eku-
menická rada církví v ČSR, 1984.

Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Praha: Krystal
OP, 2009. ISBN 978-80-87183-10-6.

New English Translation [online] [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: <<https://netbible.org/>>.

Řecko-český Nový zákon. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-
38-5.

Komentáře a monografie

BEALE, G.K. *John's Use of the Old Testament in Revelation*. Sheffield: Sheffield Academic
Press, 1998. Journal for the Study of the New Testament Supplement Series, vol. 166.
ISBN 1-85075-894-8.

BORING, M. Eugene. *Revelation*. Louisville, KY: John Knox Press, 1989. Interpretation,
a Bible commentary for teaching and preaching. ISBN 0-8042-3150-8.

CAIRD, George Bradford. *A commentary on the Revelation of St. John the Divine* [on-
line]. Chicago, IL: Harper & Row, 1966 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <[https://
archive.org/details/commentaryonreveoocair](https://archive.org/details/commentaryonreveoocair)>.

COLLINS, John J. Introduction: Towards the Morphology of a Genre. In *Apocalypse:
the Morphology of a Genre*. The Society of Biblical Literature, 1979, s. 1–20. Semeia
vol. 14. ISSN 0095-571X.

CONSTABLE, Thomas L. *Dr. Constable's Notes on Revelation* [2023 Edition] [online]
[cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <[https://
planobiblechapel.org/tcon/notes/pdf/
revelation.pdf](https://planobiblechapel.org/tcon/notes/pdf/revelation.pdf)>.

FEKKES, Jan III. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation: Visionary An-
tecedents and their Development*. Disertační práce. University of Manchester. 1988.

FORD, J. Massyngberde. *Revelation: A New Translation with Introduction and Com-
mentary*. New York: Doubleday, 1975. The Anchor Bible, Volume 38. ISBN 0-385-
00895-3.

GUTHRIE, Donald. The Lamb in the Structure of the Book of Revelation. *Vox Evangeli-
ca* 1981, roč. 12, s. 64–71. ISSN 0263-6786. Dostupné také z: <[https://biblicalstudies.
org.uk/pdf/vox/vol12/lamb_guthrie.pdf](https://biblicalstudies.org.uk/pdf/vox/vol12/lamb_guthrie.pdf)>.

HARRINGTON, Wilfrid J. (ed.). *Kniha Zjevení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakla-
datelství, 2012. Sacra Pagina, svazek 5. ISBN 978-80-7195-534-4.

- JAUHAINEN, Marko. The Minor Prophets in Revelation. In MENKEN, M. – MOYSE, S. (ed.). *The Minor Prophets in the New Testament: The New Testament and the Scriptures of Israel* [online]. London / New York: T&T Clark International, 2009, s. 155–171 [cit. 2023-03-19]. ISBN 9780567033055. Dostupné z: <https://www.academia.edu/30241306/The_Minor_Prophets_in_Revelation>.
- KEATHLEY, J. Hampton III. *Studies in Revelation* [online] [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: <<https://bible.org/series/studies-revelation>>.
- KOESTER, Craig R. *Revelation: A New Translation with Introduction and Commentary*. Yale University Press: New Heaven, 2014. The Anchor Yale Bible, Volume 38A. ISBN 978-0-300-14488-8.
- KOESTER, Craig R. *Revelation: and the end of all things*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2018. ISBN 978-0-8028-7578-5.
- KOESTER, Craig R. (ed.). *The Oxford Handbook of the Book of Revelation*. New York: Oxford University Press, 2020. ISBN 978-0-19-065543-3.
- LADD, George Eldon. *A Commentary on the Revelation of John*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 1972. ISBN 0-8028-1684-3.
- LaHAYE, Tim. *Revelation Unveiled*. Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House, 1999. ISBN 0-310-23005-5.
- MORTON, Russel S. *One upon the Throne and the Lamb: A Tradition Historical / Theological Analysis of Revelation 4–5*. New York: Peter Lang, 2007. Studies in Biblical Literature, vol. 110. ISBN 978-1-4331-0071-0.
- MOUNCE, Robert H. *The Book of Revelation*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1977. The New International Commentary on the New Testament. ISBN 0-8028-2348-3.
- MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK, 2017. Český ekumenický komentář k Novému zákonu, svazek 21. ISBN 978-80-85810-99-8.
- OSBORNE, Grant R. *Revelation*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2002. Baker Exegetical Commentary on the New Testament. ISBN 978-1-4412-0096-9.
- ROLOFF, Jürgen. *The Revelation of John*. Minneapolis, MN: Fortress Press, 1993. A Continental Commentary. ISBN 0-8006-9650-6.
- RYDELNIK, Michael – BLUM, Edwin (ed.). *The Moody Handbook of Messianic Prophecy: Studies and Expositions of the Messiah in the Old Testament*. Chicago, IL: Moody Publishers, 2018. ISBN 978-0-8024-8522-9.
- UTLEY, Bob. *Hope in Hard Times–The Final Curtain: Revelation* [online] [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: <<https://bible.org/seriespage/hope-hard-times-final-curtain-revelation>>.

Sekundární literatura

- BAUCKHAM, Richard. *Climax of Prophecy: Studies on the Book of Revelation*. Edinburgh: T&T Clark Ltd, 1993. ISBN 0-567-09620-3.

- BAUCKHAM, Richard. *The Theology of the Book of Revelation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. New Testament Theology. ISBN 0521356105.
- BENEDICTUS XII. *Benedictus Deus: Pontificia definitio dogmatis de visione beatifica Sanctorum ante iudicium universale in caelo fruuentium* [online]. 1336 [cit. 2022-08-12]. Dostupné z: <<https://www.vatican.va/content/benedictus-xii/la/documents/constitutio-benedictus-deus-29-ian-1336.html>>.
- BOTTERWECK, G.J. – RINGGREN, H. – FABRY, H.J. (ed.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 1977–2006.
- BROWN, Francis – S.R.DRIVER – A.BRIGGS, Charles. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon: with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*. 18. vyd. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 2018. ISBN 978-1-56563-206-6.
- CLEMENT OF ALEXANDRIA. *Who is the Rich Man that shall be saved?* [Quis Dives Salvetur]. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 2, Fathers of the Second Century - Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria, s. 591–606. Dostupné také z: <<https://www.ccel.org/ccel/s/schaff/anfo2/cache/anfo2.pdf>>.
- DALRYMPLE, Rob. *Follow the Lamb: A Guide to Reading, Understanding, and Applying the Book of Revelation*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2018. ISBN 9781683592051.
- DUMBRELL, William J. *The End of the Beginning: Revelation 21-22 and the Old Testament*. Grand Rapids: Baker Book House, 1985. The Moore Theological College Lectures 1983. ISBN 1-57910-556-4.
- EUSEBIUS PAMPHILIUS. *The Church History*. In SCHAFF, Philip (ed.). *Nicene and Post-Nicene Fathers Series II*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library. Sv. 1, Eusebius Pamphilius: Church History, Life of Constantine, Oration in Praise of Constantine, s. 3–387. Dostupné také z: <<https://ccel.org/ccel/s/schaff/npnf201/cache/npnf201.pdf>>.
- GESENIUS, Wilhelm. *Hebrew Grammar*. Oxford: Clarendon Press, 1910.
- HILLYER, Norman L. „The Lamb“ in the Apocalypse. *Evangelical Quarterly: An International Review of Bible and Theology* [online] 1967, roč. 39, č. 4, s. 228–236 [cit. 2023-03-10]. ISSN 0014-3367. Dostupné z: <https://biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/1967-4_228.pdf>.
- IRENÆUS. *Against Heresies* [Adversus Haereses]. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 1, The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus, s. 315–567. Dostupné také z: <<https://www.ccel.org/ccel/s/schaff/anfo1/cache/anfo1.pdf>>.
- JUSTIN MARTYR. *Dialogue with Trypho*. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 1, The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus, s. 194–270. Dostupné také z: <<https://www.ccel.org/ccel/s/schaff/anfo1/cache/anfo1.pdf>>.
- KEIL, C.F. – DELITZSCH, F. *Biblical Commentary on the Old Testament*. Edinburgh: T. a T. Clark, 1864–1892.

- MARGUERAT, Daniel (ed.). *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*. Jihlava: Mlýn, 2014. ISBN 978-80-86498-55-3.
- MATHEWSON, David. *A New Heaven and a New Earth: The Meaning and Function of the Old Testament in revelation 21.1–22.5*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2003. Journal for the Study of the New Testament Supplement Series, vol. 238. ISBN 978-0-8264-6226-8.
- McDONALD, H. D. *The New Testament Concept of Atonement: The Gospel of the Calvary Event*. Cambridge, UK: James Clarke & Co Ltd, 2006. ISBN 978-0227172421.
- MELITÓN ZE SARD. O Pasše. In *Melitón ze Sard, Peri Pascha (O pasše)* [Rigorózní práce] [online]. Masarykova univerzita, 2011, s. 75–115 [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/bb1ny/Rigorozni_prace_MRecinova.pdf>.
- MOYSIE, Steve. The Use of Analogy in Biblical Studies. *Anvil* [online] 2001, roč. 18, č. 1, s. 33–42 [cit. 2023-03-05]. ISSN 0969-7373. Dostupné z: <https://biblicalstudies.org.uk/pdf/anvil/18-1_033.pdf>.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.
- ORIGEN. *De Principiis*. In SCHAFF, Philip (ed.). *Ante-Nicene Fathers*. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, sv. 4, Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second, s. 239–384. Dostupné také z: <<https://www.ccel.org/ccel/s/schaff/anfo4/cache/anfo4.pdf>>.
- POKORNÝ, Petr – HAECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona: Přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-186-9.
- RECINOVÁ, Monika. *Melitón ze Sard, Peri Pascha (O pasše)* [Rigorózní práce] [online]. Disertační práce. Masarykova univerzita, 2011 [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/bb1ny/Rigorozni_prace_MRecinova.pdf>.
- REYNOLDS, Edwin. The Trinity in the Book of Revelation. *Journal of the Adventist Theological Society* [online] 2006, roč. 17, č. 1, s. 55–72 [cit. 2023-04-07]. ISSN 1550-7378. Dostupné z: <<https://digitalcommons.andrews.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1182&context=jats>>.
- Rukopisy od Mrtvého moře*. Přel. SEGERT, Stanislav – ŘEHÁK, Robert – BAŽANTOVÁ, Šárka. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-108-3.
- RYŠKOVÁ, Mireia. *Nový Jeruzalém ze Zj 21,22–22,5 na pozadí starozákonních textů*. In ROSKOVEC, Jan (ed.). *Od Mojžíše k Novému zákonu: Deset biblických výkladů*. Jihlava: Mlýn, 2021, s. 187–197. ISBN 978-80-86498-70-6.
- SMITH, Brandon D. *The Trinity in the Book of Revelation: Seeing Father, Son, and Holy Spirit in John's Apocalypse*. Downers Grove, IL: IVP Academic, 2022. Studies in Christian Doctrine and Scripture. ISBN 978-1-5140-0419-7.
- SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti: Mimobiblické židovské spisy: Pseudoepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1995–1999.
- STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE. *Výklady ke Starému zákonu*. Praha: Kalich/Karmelitánské nakladatelství, 1991–1998.
- TAYLOR, R. A. *Revelation: A Reference Commentary* [online]. 2010 [cit. 2023-03-04].

TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. In *Řecko-český Nový zákon*. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-38-5.

VLKOVÁ, Gabriela Ivana – PLÁTOVÁ, Jana. *Izaiáš: Komentovaný překlad řecké septuagintní verze*. Praha: Vyšehrad, 2018. edice Septuaginta. ISBN 978-80-7429-987-2.